

Filozofická fakulta Univerzity Palackého
v Olomouci

Katedra slavistiky

Komentovaný překlad odborných textů z oblasti lingvistiky
s jejich následnou komparací

Translation of Linguistic Texts with a Translation
Commentary and Their Comparison

Vypracovala: Nikol Rozsypálková

Vedoucí práce: Mgr. Olga Čadajeva, Ph.D.

2022

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně a uvedla všechny použité prameny.

V Olomouci, dne 28. 4. 2022

Podpis

Děkuji Mgr. Olze Čadajevě, Ph.D. za konzultace a cenné rady, které mi během psaní bakalářské práce poskytla.

Obsah

ÚVOD _____ **4**

TEORETICKÁ ČÁST _____ **CHYBA! ZÁLOŽKA NENÍ DEFINOVÁNA.**

1 Překlad _____ **6**

1.1 Typy překladu _____ **Chyba! Záložka není definována.**

1.2 Překladačský proces _____ **Chyba! Záložka není definována.**

1.3 Otázka nepřeložitelnosti _____ **8**

2 Odborný styl _____ **Chyba! Záložka není definována.**

2.1 Překlad odborného textu _____ **Chyba! Záložka není definována.**

2.1.1 Termíny a jejich překlad _____ **Chyba! Záložka není definována.**

3 Překladačské transformace _____ **Chyba! Záložka není definována.**

PRAKTICKÁ ČÁST _____ **CHYBA! ZÁLOŽKA NENÍ DEFINOVÁNA.**

4 Překlad vybraných textů _____ **Chyba! Záložka není definována.**

4.1 Text č. 1 _____ **16**

4.2 Text č. 2 _____ **25**

4.3 Text č. 3 _____ **29**

5 Komentář _____ **34**

5.1 Komparace _____ **34**

5.2 Překladové transformace _____ **35**

5.3 Lexikálně-morfologická analýza _____ **Chyba! Záložka není definována.**

5.4 Syntaktická analýza _____ **Chyba! Záložka není definována.**

5.5 Problematické jevy _____ **44**

ZÁVĚR _____ **CHYBA! ZÁLOŽKA NENÍ DEFINOVÁNA.**

PEŽIOME _____ **CHYBA! ZÁLOŽKA NENÍ DEFINOVÁNA.**

SEZNAM LITERATURY _____ **53**

PŘÍLOHA _____ **CHYBA! ZÁLOŽKA NENÍ DEFINOVÁNA.**

ÚVOD

Předkládaná bakalářská práce se věnuje překladu odborných textů z oblasti lingvistiky dle vlastního výběru. Jedná se o tři texty napsané současným ruským lingvistou Maximem A. Krongauzem. První text je čistě odborného charakteru, druhá stať je populárně naučná a třetím textem je odborná recenze na knihu kyrgyzského profesora Mameda D. Tagaeva.

Práce bude rozdělena na dvě hlavní části. Nejdříve bude představena část teoretická, následovat bude část praktická.

Na začátku teoretické části se zaměřím na teorii překladu, jeho typy, překladatelský proces a také na otázku nepřeložitelnosti jakožto problém, se kterým se překladatel při své profesi denně setkává. Cílem této kapitoly bude podat obecné teoretické informace k překladu.

Následně bude věnována pozornost odbornému funkčnímu stylu, k němuž se všechny mé vybrané texty řadí. Bude představena obecná charakteristika tohoto stylu, jeho zákonitosti a typické rysy. Součástí bude také překlad odborného textu z teoretického hlediska a překlad terminologie, která je neodmyslitelnou součástí textů tohoto charakteru. V neposlední řadě budou uvedeny možnosti, pomocí kterých lze terminologii převést z výchozího jazyka do jazyka cílového.

V rámci této části budou dále představeny překladatelské transformace (jinými slovy překladatelské postupy), které se obecně vyskytují při překladatelském procesu. Tyto postupy budou rozděleny na formální a sémantické a ke každému z nich bude uveden konkrétní příklad. Tento příklad ovšem nebude vybrán na základě překládaných statí v této práci. Daná kapitola bude také sloužit jako teoretický podklad k následnému komentáři, který bude vypracován k mým překladům.

První sekce praktické část bude rozdělena do třech podkapitol, z nichž každá bude představovat překlad jednoho z vybraných textů. Jako první bude přeložen text čistě odborného charakteru věnující se online prostředí v období pandemie koronaviru, dále text populárně naučný, který se zabývá vztahem lidí se slovy jejich rodného jazyka, a také změnami, kterými jazyk v průběhu času prochází. Jako poslední bude přeložena odborná recenze knihy, která je věnována vztahu ruského a kyrgyzského jazyka.

Následující sekce praktické části bude zahrnovat komentář k překladům. Jednou z částí bude komparace neboli porovnání textů. Budou představeny rozdíly stylistické, lexikální a dále například také rozdílnosti, které se týkají postupu při překladu různých výrazů. V dalších podkapitolách budou představeny překladatelské transformace užívané při překladu, lexikálně-morfologická a syntaktická analýza. Dále v rámci této části budou pojmenovány problematické jevy, se kterými jsem se při překladech setkala a postup, který jsem pro jejich řešení zvolila.

TEORETICKÁ ČÁST

1 PŘEKLAD

Překlad lze obecně charakterizovat jako převod textu z jednoho jazyka (výchozího) do druhého jazyka (cílového). Jedná se tedy o určitý mezijazykový přenos informace. Již Žváček (1998, s. 7) uvádí, že důležitost přenosu informací ve světě neustále roste, a to nejen v oblasti vědy a techniky, ale i v rámci uměleckých textů. Což, lze tvrdit, stále platí i v dnešní době. Překládání textů z různých sfér s sebou nese jistá specifika, která přímo souvisí s funkčním stylem daného textu. Některé z těchto rozdílností budou pojmenovány v následujících kapitolách této bakalářské práce.

Důležitým aspektem překladu je to, aby přeložený text na čtenáře působil přirozeně a aby byl zachován stejný význam jako v jeho originální podobě. Překladatel by tedy neměl měnit to, co chtěl daný autor čtenáři svým textem předat (Knittlová, 2010, s. 14).

Mnoho vědců a odborníků již v minulosti přicházelo s různými definicemi, teoriemi překladu a překladatelskými přístupy. V průběhu let se neustále měnily překladatelské přístupy překladů tzv. „word for word“ („slovo za slovo“) a „sense for sense“ („význam za význam“). Tyto spory trvaly až do druhé poloviny 20. století (Munday, 2001, s. 19).

Ve středu zájmu tedy ležel překlad „doslovný“ a překlad „významový“. Mimo to experti i nadále přicházeli s dalšími teoriemi. Ačkoliv se o tyto teorie může překladatel při své činnosti opřít, nesmí očekávat, že za něj vyřeší všechny problémy, které při jeho překladatelské praxi nastanou. Musí být také obeznámen s tím, že dva jazyky nikdy nemohou být zcela ekvivalentní (Firdaus, 2012).

Ruský lingvista Roman Jakobson, který působil určitou dobu také na území Československa, přichází ve druhé polovině 20. století s teorií třech základních typů překladu. A právě tomuto tématu bude věnována následující podkapitola.

1.1 TYPY PŘEKLADU

Dle Jakobsona (1971) existují tři základní druhy překladu. Konkrétně se jedná o překlad vnitrojazykový, intersemiotický a mezijazykový. Pojem vnitrojazykový překlad označuje proces převádění jazykových znaků v rámci jednoho jazyka, a to nejen pomocí znaků

jazykových. Mezijazykový překlad znamená vyjádření informace vyřčené v jednom jazyce (originálním) a její převod do jiného jazyka (cílového). Posledním typem překladu v Jakobsonově pojetí je překlad intersemiotický, který označuje přenos informace pomocí určitých značek, symbolů, vzorců či posunků.

Existuje ovšem i další rozdělení překladu, a to dle typu přenosu informace mezi jazyky. Jedním z nich je překlad doslovný, při kterém překladatel gramaticky správně překládá originální text, ovšem často ve svém díle ponechává obraty, které pro cílový jazyk nejsou zcela běžné. Za jeden z typů doslovného překladu lze považovat překlad interlineární, který nikterak nebere v potaz gramatiku jazyka překladu a zachovává pouze jazykové rysy originálu. Jejich protipólem je poté překlad volný (někdy označován také jako adaptační), při kterém překladatel nepřekládá předložený text s ohledem na originál, často nebere v potaz stylistické rysy autorova textu a jen volně převádí informaci do svého jazyka. Posledním typem v tomto výčtu je překlad komunikativní, který se používá při překladu přání, nápisů, pozdravů, přísloví aj. Tento překlad se řídí tradicí cílového jazyka. Takové texty nelze překládat doslovně, jelikož každá kultura má odlišné fráze, které se v daných situacích sluší použít a je nevhodné je měnit (Knittlová, 2010, s. 14-17).

Hrdlička uvádí podobné dělení, zmiňuje ovšem navíc překlad adekvátní, kdy se překladatel snaží „skloubit respektování originálu se zřetelem k novému čtenáři-adresátovi“ (Hrdlička, 2003, s. 22).

Překladatel tedy může při své práci uplatňovat různé postupy. Výstupem jeho činnosti je přeložený text, s jehož vznikem souvisí tzv. překladatelský proces.

1.2 PŘEKLADATELSKÝ PROCES

V souvislosti s teorií překladatelského procesu je neodmyslitelně spojeno jméno Jiřího Levého. Ten se ve svém významném a celosvětově známém díle *Umění překladu* (2012, s. 50–77) zabývá třemi fázemi překladatelovy práce: pochopením, interpretací a přestylizováním předlohy.

První fáze (pochopení předlohy) spočívá v porozumění překládaného díla, a to z hlediska filologického, estetického (tzn. nálada, ironie, nadsázka apod.), uměleckého a dalších. Je tedy požadováno, aby byl překladatel nejen dobrým čtenářem (což je mimo jiné také

jeden z předpokladů kvalitního překladatele), ale co více, musí mít schopnost do díla proniknout hlouběji než běžný čtenář. Autor ve svém textu může odkazovat k určitým událostem či předávat informaci tzv. „mezi řádky“, což na první pohled nemusí být zřejmé. A právě toto by měl být překladatel schopen rozšifrovat a přenést do svého jazyka. Práce překladatele tedy není jen mechanickou činností, ale jistou formou kreativního procesu.

Následujícím krokem je interpretace předlohy. Ta probíhá i v situaci, kdy v cílovém jazyce neexistuje vhodný ekvivalent pro výraz v jazyce výchozím. Jako příklad lze uvést situaci, kdy jazyk nedisponuje výrazem s tak širokým významem, jaký je použitý v originále a je tedy na místě provést tzv. zúžení významu.

Pokud má interpretace být správná, musí se překladatel odosobnit od daného textu, nesmí do něj vkládat své emoce, názory či subjektivní postoje, aby se z jeho překladu nestala adaptace. Musí zkrátka předat to nejpodstatnější z díla a stanovit si, co chce svou interpretací předat čtenáři, a to vše co nejvíce objektivní cestou.

Třetí, a tedy poslední fází překladatelského procesu je přestylizování předlohy, které souvisí s nesouměřitelností dvou jazykových systémů. Tato nesouměřitelnost se projevuje velmi výrazně v rovině sémantické, například ve vnímání barevného spektra, času nebo počítání podlaží v různých kulturních prostředích. Překladatel tedy musí být obeznámen s rozdílnostmi v obou jazycích a opět nepřekládat text pouze mechanicky. V lexikální rovině se v této fázi může překladatel zaměřit na to, aby nepoužíval slova, která jsou podobná výchozímu jazyku, ve kterém se také běžně užívají, ale už nejsou tak přirozená pro jazyk cílový (Levý, 2012, s. 50–77).

Ačkoliv to na první pohled nemusí být zřejmé, každý překlad je do jisté míry interpretací. U dvou lidí nikdy nevznikne totožný překlad, vše se odvíjí od profesní či životní zkušenosti každého z překladatelů. Velké rozdílnosti také vznikají při překladu slov, které nemají přímý ekvivalent v cílovém jazyce. Taková slova jsou nazývána slovním spojením bezekvivalentní lexikum.

1.3 OTÁZKA NEPŘELOŽITELNOSTI

Jedním z hlavních úkolů překladatele je to, aby dosáhl rovnocennosti obou textů (Vychodilová, 2013, s. 48). Při snaze toho docílit se ovšem může stát, že narazí na slovo, pro které v cílovém jazyce neexistuje vhodný pojem. V tomto případě se hovoří o tzv. bezekvivalentní slovní zásobě.

Odborníci se v řešení této problematiky neshodují. Existují dva protipóly, z nichž jeden je přesvědčen o úplné přeložitelnosti a druhý naopak o absolutní nepřeložitelnosti. Milan Hrdlička ve své publikaci *Překladatelské miniatury* (1995, s. 73) odkazuje na sovětského lingvistu a teoretika překladu Leonida S. Barchudarova, který pojmenoval několik možných způsobů, pomocí kterých je možné se vypořádat s problémem absence ekvivalentního výrazu při překladu.

První metodou je dle jeho slov transliterace, tedy přepis znaků jednoho grafického systému do systému druhého (např. z cyrilice do latinky). Dále může pomoci kalkování, které spočívá v doslovném překladu slova do cílového jazyka. Zde je ovšem nutné dát si pozor na to, aby nedošlo k významovému posunu původního výrazu. Třetím způsobem, pomocí kterého se lze s danou problematikou vypořádat, je opisný překlad. Jedná se tedy o překlad jednoho slova pomocí slovních spojení nebo celých vět. Dochází k vysvětlení daného výrazu, což člověku pomáhá přiblížit jeho pravý význam. Negativně ovšem může být vnímáno to, že se rozsah překladu značně prodlužuje. Následující metoda je definována jako přibližný překlad, tzn. překlad pomocí slova významově blízkého slovu v jazyce originálu. Jako poslední možnost se uvádí použití neologismů čili nových slov, které sám překladatel vymyslí a aplikuje. Tato metoda jistě patří k těm náročnějším a vyžaduje velkou míru zkušenosti a jazykového citu, proto je také nejméně doporučována (Hrdlička, 1995, s. 74–75).

S otázkou nepřeložitelnosti se setkávají překladatelé při překladu textů jakéhokoliv stylu a žánru. Tato problematika se nevyhýbá ani textům odborného stylu, kterému se bude věnovat následující kapitola.

2 ODBORNÝ STYL

Odborný styl je jedním z funkčních stylů spisovného jazyka, který je typický svým monologickým charakterem, přísným výběrem vhodných jazykových prostředků, logickou posloupností, jasností a stručností textů. Typickými žánry pro tento styl jsou například odborná statě, monografie, anotace, učebnice. Tyto publikace v sobě nenesou subjektivní hodnocení a pohled autora, a také nehovoří přímo k určitému adresátovi, ale k celé skupině recipientů (Vychodilová, 2013, s. 62).

V rámci odborného stylu se vyděluje několik substylů, a to podle toho, kdo je cílovým čtenářem daného díla (odborník, student, široká veřejnost apod.). K těmto podstylům se může řadit styl učební, vědecký, styl esejistický, ve kterém autor může vyjadřovat své subjektivní postoje, což, jak již bylo zmíněno výše, není zcela typické pro odborné texty, a v neposlední řadě je sem řazen i styl populárně naučný (Plášek, 2014, s. 6).

Texty populárně vědeckého (naučného) charakteru, někdy nazvány také jako popularizační, jsou určeny pro širší veřejnost, tudíž i svým projevem se jejich autor přibližuje ke čtenářům, kteří nemusí být odborníky v daném oboru. Mohou se zde objevovat i prvky hovorového charakteru a slova s expresivním příznakem. Terminologie užívaná v těchto textech není příliš odborná, je srozumitelnější a často je v textech také vysvětlována (Knittlová, 2000, s. 138).

Vědecké texty jsou určeny především vědeckým pracovníkům se specializací na danou oblast bádání. Odborné texty nejsou pouhým strohým konstatováním. Autoři takových textů se často obracejí jistými formulacemi k vědecké obci, což se projevuje například citacemi tvrzení jiných autorů, uvedení vlastní teze do kontextu apod. (Čmejrková, Daneš, Světlá, 1999, s. 39–56).

Jak konstatuje Knittlová ve své publikaci *K teorii i praxi překlada* (2000, s. 178), ze stylu vědeckého vychází styl publicistický, tudíž i recenze může mít odborný charakter, ačkoliv je často pokládána pouze za součást stylu publicistického. Nachází se totiž na pomezí těchto dvou rozdílných stylů. Recenze v odborných publikacích kombinuje „publicistické zaměření s odborným cílem“ (Knittlová, 2000, s. 184). Toto publicistické zaměření se v odborných recenzích projevuje v různých rovinách. Texty by například neměly být přesyceny odbornou terminologií a složitými větnými konstrukcemi. Od čistě

odborného textu se liší také subjektivním postojem autora, mohou se v nich vyskytovat výrazy expresivního charakteru a užívají se spíše kratší větné konstrukce (Knittlová, 2000, s. 178–184).

Následujícími typickými rysy odborného textu je intertextovost a užívání termínů (odborných pojmů), kterým se bude věnovat následující podkapitola. Jak uvádí Plášek ve své publikaci „[...] odborný text je propojen s řadou jiných, nejen odborných textů a cíleně (přiznaně) na ně navazuje a odkazuje k nim“ (Plášek, 2014, s. 19). Je ovšem důležité nevydávat myšlenky cizích autorů za své a řádně odkazovat na zdroj dle zvolené citační normy.

2.1 PŘEKLAD ODBORNÉHO TEXTU

Při překladu odborného textu je nezbytné, aby se překladatel seznámil s danou tematikou a aby znal a ovládal užívanou terminologii v obou jazycích. Kromě terminologie musí být obeznámen s charakteristikami odborného textu v jednom i druhém jazyce, s grafickým plánem, syntaxí apod. (Dubský, 1992). Dle Hrdličky (1992) musí překladatel „vystihnout významovou vrstvu“ daného textu. Autor daného textu poskytuje čtenáři, respektive překladateli, objektivní obraz dané skutečnosti, nikoliv subjektivní pohled na konkrétní problematiku. Tuto objektivitu musí překladatel zachovat i ve svém textu, stejně tak jako logickou strukturu, neutrálnost a jednoznačnost originálu.

Horová (1986) upozorňuje na fakt, že i když překladatel musí volit správnou terminologii a funkční styl textu v cílovém jazyce musí odpovídat stylu v jazyce výchozím, přece jen je nezbytné, aby v určitém ohledu proběhla jistá změna. K takovým změnám překladatel přistupuje tehdy, když dochází k rozrůznění obvyklých rysů daného stylu v obou jazycích. Poté je nucen provést takové úpravy, které budou typické pro odborný (nebo jiný) styl v cílovém jazyce, a to proto, aby překlad působil přirozeně a byl srozumitelný pro cílového čtenáře.

V další podkapitole bude rozebírán překlad terminologie, která je, jak již bylo zmíněno výše, typickým rysem textů odborného stylu.

2.1.1 TERMÍNY A JEJICH PŘEKLAD

Termíny jsou neodmyslitelnou součástí textů odborného charakteru. Jedná se o speciální slova, která se používají v oblasti umění, vědy, techniky apod. a nesou konkrétní význam. Každá z výše zmíněných oblastí má svou vlastní terminologii, i když může dojít k tomu, že se termíny prolínají napříč sférami a recipient význam daného výrazu může rozšifrovat až na základě kontextu. Termíny mají své charakteristické rysy, jako jsou například stručnost, jednoznačnost a jazyková neutrálnost (Vychodilová, 2013, s. 65).

Svůj základ mají tyto výrazy ve spisovném jazyce, avšak v odborném stylu dostávají užší význam. Aby nedocházelo ke špatným překladům, posunu významu a jiným chybám při práci, mohou překladatelé použít slovník odborných termínů určený pro danou oblast.

Při překladu terminologie odborníci doporučují použít postup substituce, tzn. nahrazení termínu odpovídajícím termínem v cílovém jazyce. Toho lze ovšem využít jen za předpokladu, že takový adekvátní výraz v jazyce, do kterého je překládáno, existuje (Hrdlička, 1992). Pokud tomu tak ovšem není, může být použita některá z dalších variant, pomocí které význam daného termínu lze přenést do jiného jazyka.

Vychodilová (2013, s. 66–68) mimo substituci uvádí následující postupy:

- a) Kalkování, tzn. doslovný překlad slova z jednoho jazyka do druhého, případně převod výrazu pomocí sémantického kalku, kdy slovo existující v cílovém jazyce získává po vzoru výchozího jazyka nový význam;
- b) Přejímka (výpůjčka), tj. přejímání slov z cizího jazyka;
- c) Překlad pomocí opisné konstrukce;
- d) Již existujícímu slovu v jazyce překladatel přisuzuje nový význam;
- e) Transkripce (přepis zvukové stránky slova) a transliterace (přepis slova z jednoho grafického systému do druhého);
- f) Generalizace (zobecnění významu) nebo naopak konkretizace (upřesnění významu).

Pro to, aby byl přeložený text srozumitelný a působil jako text originální, používají překladatelé při své práci tzv. překladatelské postupy, jinými slovy překladatelské transformace.

3 PŘEKLADATELSKÉ TRANSFORMACE

Tato kapitola se bude věnovat překladatelským transformacím a bude sloužit jako podklad k následujícímu komentáři k přeloženým textům, který bude součástí praktické části.

Překladatelské transformace jsou změny, které probíhají mezi jazyky při překladu. Pomocí nich překladatel dosahuje srozumitelnosti a ekvivalence v jazyce překladu. Jsou používány kvůli rozdílnostem v gramatickém, stylistickém či lexikálním plánu obou jazyků.

Vychodilová (2013, s. 36–47) rozděluje dva hlavní typy překladatelských transformací, a to formální a sémantické.

a) Překladatelské transformace formální

- a. Transkripce: překlad slova nebo slovního spojení pomocí přepisu jeho zvukové stránky z výchozího do cílového jazyka (např. management – менеджмент)
- b. Transliterace: překlad slova nebo slovního spojení mezi dvěma jazyky, u kterých se liší jejich grafické systémy; tj. přepis z jednoho grafického systému do druhého (např. Роман Якобсон – Roman Jakobson)
- c. Transplantace: způsob, při kterém se v textu zároveň nachází dva grafické systémy, např. kdy v českém textu se objeví ruské slovo napsané cyrilicí (např. Ruským slovem *полукалька* označujeme jev...)
- d. Kalkování: doslovný překlad (např. pronomen – местоимение/zájmeno)
- e. Změna gramatických kategorií: jedná se o změnu kategorií času, vidu, pádu apod., nespadá sem změna rodu, jelikož ten je dán jazykem (např. working procedures are changing – pracovní postupy se změnily)
- f. Změna slovního druhu (např. синтаксические изменения – změny v syntaxi)
- g. Změna větného členu: v textech originálu a překladu slova vyplňují rozdílnou syntaktickou funkci (např. сфера языка – jazyková sféra)
- h. Změna gramatického statutu věty (např. сделанные нами выводы – závěry, které jsme udělali)
- i. Změna slovosledu (např. приведённый нами пример – příklad, který jsme uvedli/námi uvedený příklad)
- j. Univerbizace: překlad víceslovného pojmenování jedním slovem (např. заработная плата – výplata)

- k. Multiverbizace: opačný proces, překlad jednoho slova více slovy (např. лексика – slovní zásoba)
- l. Syntaktická kondenzace: zhuštění, např. překlad přechodníkem (např. Když lingvista zkoumal nové jazykové procesy, vyvodil závěr, že... – Исследуя новые процессы в языке, лингвист заключил, что...)
- m. Syntaktická dekondezace: rozvolnění, opačný proces (např. исследование, касающееся неологизмов в русском языке – výzkum, který se týká neologismů v ruském jazyce)
- n. Rozdělení nebo spojení vět (např. Эксперты считают этот аспект не важным. Прямо наоборот. – Odborníci tento aspekt nepovažují za důležitý, právě naopak.)

b) Překladačské transformace sémantické

- a. Konkretizace významu: překlad slova či slovního spojení se širším významem slovem nebo spojením s užším významem (např. словарь – translatologický slovník)
- b. Generalizace významu: opačný proces, záměna slova či spojení s užším významem obecnějším pojmem (např. first/last name – jméno)
- c. Diferenciace významu: pro slovo v cílovém jazyce existuje více pojmenování než ve výchozím jazyce (např. papers – dokumenty, eseje, papíry)
- d. Antonymický překlad: záměna jednotky výchozího jazyka jednotkou s protikladným významem (např. she will not be late – přijde včas)
- e. Modulace: použití takové jazykové jednotky v cílovém jazyce, která je z logického hlediska shodná s jednotkou v jazyce výchozím (např. раньше использовавшиеся подходы – starší přístupy)
- f. Kompenzace ztrát při překladu: elementy, které se ztratily při překladu, jsou nahrazeny na jiném místě v textu či jiným způsobem (např. krátké slovíčko – коротенькое слово)
- g. Celková změna významu: překlad odpovídajícím slovem nebo slovním spojením se stejným významem; především při překladu frazeologismů a ustálených frází (např. широко далеко – повсюду)

- h. Rozšíření informace: doplnění slova pro plné pochopení významu, jako třeba upřesnění názvu (např. В Прагу бежало много русских лингвистов. – Do hlavního města Prahy emigrovalo mnoho ruských lingvistů.)
- i. Explikace: opisný překlad (např. лексикология – nauka o slovní zásobě jazyka)

PRAKTICKÁ ČÁST

4 PŘEKLAD VYBRANÝCH TEXTŮ

4.1 TEXT Č. 1

Screenlife v období karantény

M. A. Krongauz

Vysoká škola ekonomická (Moskva, Rusko)

Ruská státní humanitární univerzita (Moskva, Rusko)

Anotace: Článek je věnován změnám v ruském jazyce a komunikaci, které nastaly v době šíření koronaviru, vyhlášení karantény a izolace. Z pohledu vlivu pandemie a karantény na život, jazyk a komunikaci lze hovořit o plnohodnotné epoše, která byla jasně vymezena již na jejím začátku. Vnějšími faktorům nejvíce podléhá slovní zásoba, a právě lexikální změny jsou pro rodilé mluvčí nejvíce viditelné. Tato stať se nesoustředí na změny lexikální, ale na zkoumání nového slovtvorného hnízda spojeného s technickým pokrokem v oblasti komunikace. Analyzuje přejaté anglické slovo Zoom, s ním spojenou tvorbu ruských slov a rozvoj sémantiky. Vyskytuje se také celá řada nových gest a dotyků, které vyjadřují pozdrav. Hlavní pozornost se zaměřuje na komunikaci na Zoomu, tzn. komunikaci přes obrazovku počítače nebo jiného zařízení. Projednává se efektivita používání Zoomu v různých typech komunikace, od obchodních styků až po večírky, a také spojení mezi efektivitou a různými specifiky komunikace a jejími účastníky. Zdůrazňuje se ochrana svého komunikačního prostředí za pomoci obrazovky a adaptace vlastního života na obrazovku. Současně s reálnou komunikací přes obrazovku se zkoumá i její zobrazení v kinematografii, které se popisuje pomocí termínu *screenlife*. Posuzuje, jak budou změny vzniklé v době koronaviru přetrvávat do budoucna.

Klíčová slova: změny v jazyce, ruský jazyk, Zoom, doba karantény a izolace, komunikace na obrazovce, screenlife

Jazykové změny, které vznikly pod vlivem vnějších faktorů

Vliv vnějších faktorů na jazyk si v lingvistice již dávno prosadil své místo. Proměny v kultuře, ve společnosti a technice s sebou nesou změny jazykové, a časem také změny v komunikaci.

Nejen v době globálních a revolučních změn se jazyk nachází pod drobnohledem lingvistů, ale jistý tlak na jazyk vyvíjejí i jiné okolnosti.

Důležité historické změny v ruském jazyce v době revoluce i po ní byly neprodleně velmi podrobně popsány ruskými i západními slavisty, viz (Винокур, 1925; Карцевский, 1923; Салищев, 1928; Мазон, 1920). V období poté byla situace horší. V době existence Sovětského svazu se bádání v oblasti jazykových změn prakticky přestalo rozvíjet, a to především z politických důvodů. Důležité zkoumání ruského jazyka v sovětské společnosti proběhlo až v 60. letech pod taktovkou jazykovědce Michaila V. Panova, viz (Панов, 1968). V této době vydali v USA své knihy A. a T. Fesenko, a také B. Comrie a G. Stone (Фесенко, 1955; Comrie, Stone, 1978). Teprve s počátkem perestrojky v SSSR a později v Rusku se začíná znovu objevovat zájem o studium změn v současném jazyce. První lingvistické monografie, které se věnovaly jazykovým změnám po perestrojce, se objevily v polovině 90. let 20. století (Дуличенко, 1994; Земская, 1996; Костомаров, 1994; Ферм, 1994). Ve 21. století se diskuse o jazykových změnách dostává za hranice vědecké obce a zaujímá důležité místo ve společnosti. Knihy na toto téma oslovují široké publikum, viz (Кронгауз, 2007, 2013; Левонтина, 2010, 2015; Фyфaева, 2020).

S pandemií a s ní spojenou karanténou se potýkáme celkem krátkou dobu (méně než rok), ale pokud vezmeme v potaz jejich vliv na život, jazyk a komunikaci, jedná se o úplně samostatnou epochu. Zatím je příliš brzo na zkoumání tohoto období, a to i z hlediska lingvistiky, ale již teď můžeme začít s určitým pozorováním, poukázat na jisté tendence, a dokonce i předpovědět další vývoj. A právě o to se pokouší tento článek.

Ve stati nejsou představovány výsledky probíhajícího vědeckého bádání, zaměřujeme se spíše na pozorování jazykových a komunikačních tendencí v době pandemie koronaviru, karantény a izolace.

Lexikum a neverbální etiketa

Nejvíce ovlivnitelnou složkou z hlediska vnějších faktorů je lexikum. K lexikálním změnám se řadí ty, které jsou spojeny s výskytem nových slov, nových významů a s aktualizací již existujících slov a významů. A právě tyto změny jsou podrobně rozebírány v tištěných a elektronických masmédiích. Ovšem neméně důležitými jsou i jiné změny, kterým se nedostává tolik pozornosti. A konkrétně na ně se zaměřím a připomenu

ještě jednu změnu lexikální. V ruském jazyce se objevilo a začalo se aktivně používat slovo зум (z angl. Zoom), které označuje program, skrze který se uskutečňují videokonference. Tento program vyvinula firma Zoom Video Communications. Psaní tohoto slova demonstruje různá stádia jeho osvojení v jazyce: od *Zoom*, přes *Зум* a dále k *зум*. Typickou se také stala tvorba slov a výrazů se stejným kořenem, které jsou částečně ukázány níže v citaci příspěvku na Facebooku:

„#СловаНедели ЗУМ, ЗУМИТЬ, ЗУМИТЬСЯ. Ještě nedávno mnoho lidí nevědělo, co to vlastně je Zoom, jakožto prostředek pro uskutečnění videokonferencí. Ale po přechodu mnoha pracujících na home office a studentů na distanční výuku se o Zoomu dozvěděla celá země. Účastníci FB skupiny Словарь перемен neboli Slovník změn, si povšimli, že se u tohoto slova objevilo mnoho odvozených slov se stejným kořenem. Zde jsou jen některé z nich: když studenti mluví o distanční výuce, používají výrazy jako „мне пора зумиться, мы отзумились“. „Обзумить“ se používá ve smyslu nahrát si videokonferenci. Slovo „беззумие“ je užíváno tehdy, když uživatel tuto aplikaci nemá, nebo také pro situaci, kdy v době konference kolísá připojení. Tato tendence se neobešla ani bez zábavných variant: „зум на зум не попадает“ nebo „горе от зума“ (Facebook. Эхо Москвы: „Говорим по-русски“. 4. 4. 2020).

Zde je důležité zmínit, že u sloves je těžké rozpoznat spojitost s daným programem, tzn. slova *зумить*, *зумиться*¹ lze užívat nejen s odkazem na aplikaci Zoom. Touto cestou si prošly částečně i slovesa jako *ксерокопировать* (*ксерить*)² a *гуглит*³, která se odchýlila od názvu samotné firmy. K slovo tvornému hnízdu s tímto kořenem je nutné přidat také přejaté slovo *Zoombombing* a ruská slova jako *зум-вечеринка*⁴, *зум-встреча* apod.

Fakticky tento kořen slov začal označovat zcela novou formu komunikace přes počítač či jiné zařízení a zaslouží si zvýšenou pozornost odborníků na verbální i neverbální komunikaci. Než se dostaneme ke zkoumání komunikace na Zoomu, připomenou ještě několik věcí, které se týkají etikety neverbální komunikace v běžné řeči.

¹ V českém jazyce: *zoomovat*, *zoomovat si*

² V češtině se dříve používalo slovo *xeroxovat*

³ V češtině běžně používané slovo *googlovat* (*googlit*)

⁴ Z angličtiny se k nám dostal výraz *covideo party*

Nelze opomenout téměř okamžitý nástup nových gest, které se objevily v etiketě při pozdravech v době, která si vyžaduje dodržování pravidel sociálního distancování a hygieny rukou. Namísto tradičního podání ruky, objetí a polibku se objevila celá řada gest naznačujících dotyky, část z nich lze označit za ironické či parodické, část může být označena za neutrální. Ty jsou používány spíše v oficiálních situacích. Vyjmenuji některé z nich: dotýkání se vnitřní stranou chodidel, dotýkání se lokty s pokrčenými rukama, doteky vnější stranou sevřených rukou či zatnutými pěstmi. Je nutné zdůraznit tvůrčí a hravý charakter těchto gest, které na jednu stranu zároveň demonstrují dodržování sociálních norem a ochranných opatření a na stranu druhou překonání odloučení a sociálního distancování.

Komunikace na obrazovce – ochrana a adaptace

Největší změny nezasáhly náš jazyk, ale samotnou komunikaci. Její velká část se přesunula na obrazovku počítače. Nejvíce používanou platformou se stal Zoom, který se užívá společně s aplikacemi pro textové zprávy, Skype apod. Jak již bylo řečeno, slovo Zoom je přejaté do ruštiny, ve které z něj vzniklo mnoho slovotvorných korelátů a rozšířilo svůj význam (to se v první řadě týká sloves).

Sféry, ve kterých se dá aplikace využívat, jsou neobyčejně rozmanité. Zoom je využíván v oblasti podnikání (především pro obchodní účely), ve vzdělávání, politice a pro zábavu. V obchodní sféře lze za pomoci Zoomu organizovat porady, schůzky a zasedání. Ve sféře vzdělávání je využíván na přednášky, semináře a vyučovací hodiny. V politické oblasti s pomocí aplikace probíhají debaty. A nakonec přichází sféra zábavy. Přes Zoom probíhají večírky, oslavy narozenin a přátelská setkání.

Komunikace přes Zoom se odlišuje od běžné komunikace hned několika principiálními rysy. Zaprvé probíhá na ploše obrazovky, na které vidíme jen obličej našeho kolegy (pokud je zapnutá kamera). V takovém případě lze mluvit o vizuální projekci účastníků na rovné ploše, z čehož vyplývá nemožnost striktního určení směru jejich pohledu. Zadruhé kvůli Zoomu dochází k prolínání různých prostředí. Při komunikaci přes obrazovku se účastníci najednou nachází na různých místech – na místě soukromém i veřejném. Přesněji řečeno, jejich obličej se nachází na místě veřejném, tedy na přednášce nebo jednání, a tělo v prostředí soukromém, například doma.

Zábavná televizní talk show „Вечерний Ургант“ (Večernij Urgant) si s oběma těmito charakteristikami humorně pohrává. V díle z 12. května 2020 přijali pozvání k Ivanu Urgantovi Kristina Asmusovová a Alexandr Moločnikov, herci seriálu „Безумие“ (v názvu se používá slovní hříčka, kalambúr s ambivalentním rozkladem slova, ve kterém se opět objevuje kořen „зум“; jedná se o odkaz na ruské slovo *безумие*, které znamená šílenství, pomatenost). Asmusovová se na začátku pořadu chovala zvláště, jelikož i když seděla vedle Urganta, komunikovala s ním přes Zoom. Držela v ruce tablet, prosila Urganta, aby se na ni nedíval přímo, ale jen přes obrazovku a přesvědčovala ho o tom, že je to pro ni tak příjemnější. Moločnikov na otázku, zda se cítí komfortně, odpověděl, že ano, jen že by si sundal kalhoty. Možnost oficiálního setkání „bez kalhot“ se stala předmětem mnohých vtipů a karikatur.

Je evidentní, že tyto charakteristiky komunikace přes Zoom mohou být vnímány jako výhoda. Jsou to podmínky, které poskytují lidem dodatečný komfort.

Zoom umožňuje účastníkům komunikace v různé míře vypadávat z komunikace, nebo se z ní odhlašovat, a to rozličnými způsoby. Mohou například cokoliv sledovat, přijímat doplňující nebo zcela jiné informace, či dokonce vypínat mikrofon a kameru. Účastníka komunikace lze těžko kontrolovat, někdy je to až nemožné.

Užívání obrazovky nám na jednu stranu poskytuje jistý distanc od ostatních účastníků komunikace, na druhou stranu umožňuje si přikrášlit sebe sama, stejně jako prostředí, ve kterém se nacházíme. Můžeme si vybrat pozadí, úhel pohledu a podobně. V takovém případě lze hovořit o ochraně sebe a svého komunikačního prostředí, zároveň se ale v určité míře jedná také o adaptaci svého života na obrazovku. Skrýváme to, co nechceme demonstrovat a přikrášlujeme to, co chceme ukázat.

Také je důležité chápat, že komfort a pohodlí jednoho účastníka komunikace může vést k menšímu komfortu a pohodlí dalších účastníků. Na Facebooku při diskusích na téma Zoomu byly častým předmětem zájmu vypnuté kamery. Jedna učitelka se v příspěvku z 8. května 2020 přiznává k tomu, že jí vadí přednášet pro černé čtverce na obrazovce, ale že není odhodlaná poprosit studenty, aby si zapnuli kamery. Nechce tím narušovat hranice jejich soukromí. Jiná zase namítá, že nebude tolerovat nepříjemnosti

při komunikaci a vždy před vyučováním žádá, aby si studenti kamery zapnuli. Níže si lze přečíst překlad příspěvku a část rozhovoru (jména a příjmení jsou zkráceny na iniciály):

- *EV: A taky je pro vás nepříjemné, když máte na Zoomu při hodině zapnutou kameru a studenti ne? Taky vás unavují přednášky, a především semináře, které vedete se svým odrazem ve čtverečku?*

Na druhou stranu to ovšem není špatný trénink, je to skoro jako takové duševní cvičení. Vadí mi, že nemám právo na to, abych poprosila účastníky, aby se ukázali na kameru, protože cizí osobní hranice jsou svaté.

- *GJ: Ale prosím tě! Já prosím všechny, kteří nejsou zrovna v pyžamu, aby si zapnuli kameru. A oni to udělají. Vždy mám alespoň dvě třetiny studentů, kterým vidím do obličeje.*

- *EV: To bych nemohla, stydím se je poprosit :(Přijde mi, že na to nemám právo. A jestli prosbu budou ignorovat, ukáže to mou slabost. Nesmím ztratit svou tvář.*

- *GJ: To je tak divné. Vždyť poprosit o takovou věc je přece normální.*

- *EV: [...] což, bohužel, pochází od člověka, který je u moci. Taková prosba se vůbec nepovažuje za normální. Ke studentům se chovám s respektem, ale přitom to nedělám pro to, aby mi to opětovali. Je to součást mé profese. Nečekám stejné chování, ale když je to vzájemné, vážím si toho a jsem za to vděčná.*

- *GJ: Pro mě je toto nepochopitelná obětavost. Proč je jejich pohodlí o tolik důležitější než tvé? Podle mě je férové, aby se cítily dobře obě strany. (Facebook, 8. května 2020).*

Dalším významným rysem Zoomu je to, že odpovědi a reakce jsou v on-line prostředí oproti běžné komunikaci opožděné. Zoom tedy řídí a usměrňuje komunikaci, ale vcelku komplikuje živou diskusi, konkrétně tedy co se týče reagování několika účastníků najednou. Díky Zoomu je komunikace více diskrétní, což také přivádí k zajímavým důsledkům. Například politické debaty jsou spořádanější, účastníci diskuse se vzájemně nepřekřikují (moderátor jim může jednoduše vypnout mikrofony), takže poslouchat je a porozumět jim je jednodušší, ale zase se vytrácejí humorné prvky. Veřejné přednášky na Zoomu s dobrovolnými a motivovanými účastníky zpravidla probíhají stejně úspěšně jako v off-line formě, i když je těžší udržet jejich pozornost. Vyučovací hodiny na Zoomu, především s mladšími žáky, často končí fiaskem. Je tomu tak proto, že se velmi lehce ztrácí

pozornost, a ne vždy se jí povede obnovit. Téměř žádné snížení kvality komunikace neprobíhá při on-line pracovních poradách.

Nejméně úspěšným se jeví používání Zoomu pro zábavná setkání. Na začátku karantény se staly módními večírky přes Zoom, ovšem s postupem času tento trend začal upadat. Na jaře bylo moderní slavit přes Zoom narozeniny, ale už v létě takové oslavy probíhaly jen zřídka.

Zkoumání komunikační efektivity se jistě v budoucnu stane jedním z hlavních cílů, ale už teď je možné říct, že existují druhy komunikace, které lze snadno přenést na obrazovku, jako je například přednáška s motivovanými účastníky. Ovšem existují i druhy, které jsou na obrazovku prakticky nepřenositelné, jako například komunikace s malými dětmi nebo bouřlivá debata. U některých typů komunikace Zoom přispívá k jejich zlepšení, například u politické nebo vědecké diskuse, a některé naopak ničí, např. hostinu nebo hravou komunikaci.

Screenlife (nejen) v kinematografii

Umění, konkrétně kinematografie, téměř nezůstává pozadu za realitou.

Není tomu dlouho, co se objevil nový filmový formát, jehož děj se celý rozvíjí na obrazovkách počítačů, telefonů a jiných zařízení. Hrdinové se téměř vůbec nevzdalují od svých klávesnic, jsou v kontaktu přes aplikace pro textové zprávy a Skype a hledají informace na webu. Divák vnímá osobnosti a děj pouze přes obrazovku svého zařízení.

Pro označení tohoto formátu byl navrhnout termín screenlife, který pochází z angličtiny a doslovně může být přeložen jako „život na obrazovce“. Termín vymyslel ruský producent a zakladatel produkční společnosti Bazelevs Timur Bekmambetov. Jeho společnost se zabývá distribucí screenlife filmů. Slovní spojení „život na obrazovce“ velmi dobře vystihuje podstatu těchto snímků.

První filmy z tohoto odvětví se objevily již několik let před příchodem pandemie. Byly to snímky jako „*Взять из друзей*“ („*Odebrat z přátel*“) (2015), „*Профайл*“ („*Profil*“) (2018) a „*Поиск*“ („*Vyhledávání*“) (2018).

Avšak konkrétně rok 2020 se stal pro tento filmový formát přelomovým. V Rusku se objevilo několik screenlife seriálů o životě v karanténě, a to ať už profesionálních, tak i amatérských. Ku příkladu se jedná o filmy „*Все вместе*“ („*Všichni společně*“) Viktorii Kravčenko, který má 8 dílů, „*Безопасные связи*“ („*Bezpečné známosti*“) Konstantina Bogomolova, který má taktéž 8 dílů, „*Безумие*“ („*Zoomové šílenství*“) Alexandra Moločnikova také s 8 díly, „*Окаженные дни*“ („*Zatracené dny*“) Semjona S. Slepakova (který byl také jedním z producentů a scénáristů) s 10 díly. Existují dvě příčiny, díky kterým se stal tento žánr v roce 2020 tak populárním. V první řadě je to fakt, že tyto seriály odráží život v karanténě, která je pro tento rok charakteristická. Druhou příčinou je to, že na rozdíl od typických formátů je možné je natáčet, aniž by se porušil režim karantény a izolace.

Screenlife je jistě žánr s perspektivou, ovšem příval takových seriálů s sebou přinesl i jisté problémy. Život na obrazovce se ve velké míře ukázal jednotvárným, především pokud hovoříme o životě v karanténě. Projekce života na ploché obrazovce není tak zajímavá jako život v trojrozměrném zobrazení. V každém případě je nutné poukázat na úspěšnost termínu screenlife, který je vyhovující nejen pro kinematografii a film, ale i pro samotný život v době karantény, v krajním případě také pro komunikaci v tomto období. Abychom se ale vyhnuli dublování termínů ve dvou různých terminologických rovinách, namísto screenlife lze v tomto případě hovořit o screencommunication.

Závěr

Na závěr je nutné udělat pár prognóz týkajících se změn v komunikaci, které přišly v době karantény. Je očividné, že zkušenosti nabyté za dobu karantény budou zachovány a rozšiřovány. Tyto zkušenosti jsou založeny především na technickém pokroku, který byl v tuto dobu zaznamenán. Mnohé velké korporace a univerzity částečně přecházejí na práci v distanční formě, což v jisté míře předjímá další rozvoj technologií a aplikací, které budou zajišťovat komunikaci přes monitory.

Epocha koronaviru a karantény se podepsala nejen na utvoření více nových slov a významů, ale převratně změnila způsob naší komunikace do té míry, že je nemožné jej vrátit na předchozí úroveň.

Seznam literatury

- ВИНОКУР, Г. О. (1925): Культура языка. Москва.
- ДУЛИЧЕКО, А. Д. (1994): Русский язык конца XX столетия. München.
- ЗЕМСКАЯ, Е. А. (Ed.). (1996): Русский язык конца XX столетия (1985–1995). Москва: Языки русской культуры.
- КАРЦЕВСКИЙ, С. И. (1923): Язык, война и революция. Берлин: Русское универсальное издательство.
- КОСТОМАРОВ, В. Г. (1994): Языковой вкус эпохи: из наблюдений над языком современных масс-медиа. Москва: Педагогика-пресс.
- КРОНГАУЗ, М. А. (2013): Самоучитель олбанского. Москва: АСТ.
- КРОНГАУЗ, М. А. (2007): Русский язык на грани нервного срыва. Москва.
- ЛЕВОНТИНА, И. Б. (2015): О чем речь. Москва: АСТ.
- ЛЕВОНТИНА, И. Б. (2010): Русский со словарем. Москва: Азбуковник.
- ПАНОВ, М. В. (Ed.). (1968): *Русский язык и советское общество: Лексика современного русского литературного языка*. Москва: Наука.
- ПАНОВ, М. В. (Ed.). (1968): *Русский язык и советское общество: Словообразование современного русского литературного языка*. Москва: Наука.
- ПАНОВ, М. В. (Ed.). (1968): *Русский язык и советское общество: Морфология и синтаксис современного русского литературного языка*. Москва: Наука.
- ПАНОВ, М. В. (Ed.). (1968): *Русский язык и советское общество: Фонетика современного русского литературного языка. Народные говоры*. Москва: Наука.
- САЛИЩЕВ, А. М. (1928): Язык революционной эпохи: из наблюдений над русским языком последних лет (1917–1926). Москва: Работник просвещения.
- ФЕРМ, Л. (1994): Особенности развития русской лексики в новейший период (на материале газет). Uppsala.
- ФУФАЕВА, И. В. (2020): Как называются женщины. Феминитивы: история, устройство, конкуренция. Москва.
- COMRIE, B. – STONE, G. (1978): *The Russian language since the Revolution*. Oxford.
- MAZON, A. (1920): *Lexique de la guerre et de la révolution en Russie*. Paris.

4.2 TEXT Č. 2

V moci slov

M. A. Krongauz

Většina lidí si ani nedokáže představit, jak složité a intimní jsou jejich vztahy se slovy rodného jazyka. To, zda se nám slovo líbí nebo ne, je nadmíru individuální a pro vysvětlení je třeba zapátrat v podvědomí, nebo hledat nějaké psychické trauma z dětství. Napsal jsem slovo nadmíru (v ruštině *sugubo*) a projel mnou mráz. Nějak mi nesedí a nedokážu říct čím. Možná proto, že zvukově je podobné jako slovo *succubus*, v ruštině *sukkuba* (které označuje mytologického démona, upíra) a třeba... Tím se ostatně nemá cenu zaobírat. Raději si upřímně přiznejme, že se všichni nacházíme v moci slov.

Některé lingvistické sympatie a antipatie jsou mnohem obecnější a vyskytují se poměrně pravidelně. Provedl jsem experiment týkající se odhalení oblíbených a neoblíbených slov. Výsledky tohoto experimentu byly z části zveřejněny v roce 2005 v časopisu *Vlast'*. Sám časopis se zeptal několika známých osobností – politiků, podnikatelů, veřejně známých osobností atd., a tím mi také pomohl. V tomto experimentu bylo použito velké množství výrazů, které skutečně u lidí vyvolaly bouřlivé reakce.

Je možné vyčlenit skupiny, a dokonce i celé vrstvy slovní zásoby, které u většiny lidí vzbuzují různé, někdy až velmi silné, emoce. Je zajímavé, že vztah člověka k takovým skupinám slov významně odráží jeho povahu.

Řekněme, že to, zda člověk má či nemá rád sprostá slova, rozděluje lidstvo na dva tábory, které mezi sebou bojují. A právě toto vypovídá o povaze konkrétního člověka, jeho temperamentu, výchově apod. Obecně se náš vztah k druhým lidem utváří nejen na základě toho, že je soudíme „podle obalu“ nebo obsahu, ale také podle toho, jak mluví a jaká konkrétní slova používají. Jedno jediné slovo, například nezdvořilé nebo prosté, či naopak příliš „chytré“ v nás může vyvolat pocit, kvůli kterému člověka zavrhneme a tím se předem pokazí komunikace.

V současné době je v ruštině takových „rizikových skupin“ vcelku mnoho. Je to spojeno s tím, že se naše slovní zásoba za posledních 10–15 let velmi proměnila. Jedna skupina lidí

tyto změny přijímá negativně a vnímá je jako ničení jazyka. Druhá část populace vnímá nová slova jako zajímavé jazykové hříčky, díky kterým lze jazyk udělat více emocionálním, výraznějším, a nakonec i modernějším. Často je postoj k „lexikálním novinkám“ dán věkem, vzdělaností, povoláním nebo obecněji sociálními poměry. Slova, stejně tak jako lidé, mají své vlastnosti, vlastní popularitu a prestiž. Současná ruština je směsicí všeho, co v jazyce existuje, včetně toho, co se dříve nacházelo na samém okraji slovní zásoby.

Jaké skupiny slov tedy u lidí vyvolávají zvláštní postoj?

Především jsou to slova přejatá. V ruském jazyce bylo takových slov vždy mnoho, ale v současné době do něj začaly proudit takovou rychlostí, že často komplikují pochopení textu. Zvláště lidi rozčilují „přebytečné“ přejímky. To znamená, že přejatá slova podle smyslu dublují již existující ruská slova (někdy také již dříve přejatá z jiného jazyka). Nejčastěji jsou to moderní slova jako *komunita* místo *společenství*, *interview* namísto slova *rozhovor*, *loft* místo *podkroví* atd. Nejznámějším příkladem tohoto jevu je nejspíše slovo *konsensus*, který je podle významu shodný s ruským slovem *soglasije* (česky *shoda*). Jeho krátká popularita v ruštině byla spojena s již dříve vzpomínanými postoji, a to především s Michailem Sergejevičem Gorbačovem a jeho záhadnou náklonností k tomuto slovu. Ať to bylo nutné nebo ne, snažili jsme se „dosáhnout konsensu“. Vše skončilo tím, že slovo prakticky vymizelo z jazyka. Naopak některé přejímky zůstávají a nahněvaným rodilým mluvčím nezbyvá nic jiného než se s tím smířit. Je těžké si současný svět představit bez *prezentací*, nehledě na to, že existuje téměř úplné synonymum, kterým je slovo *představení*.

Je známo, že móda současně lidi láká, ale i vyvolává podrážděnost. Někdo taková slova nemá rád, někdo je rád má a používá je ať je to nutné či nikoliv, někdo je zase nemá rád, ale přesto je používá. Přece jen je to moderní.

Přejímání je pouze způsob, kterým slova pronikají do jazyka. Je nutné se podívat na různé tematické vrstvy slovní zásoby. Například současný žargon je plný přejatých slov. Hlavní roli v této vrstvě slovní zásoby hraje slang mladých lidí, slang ze zlodějského či kriminálního prostředí, a také některé profesionalismy (z oblasti informačních technologií, ekonomie, politiky, sportu a dalších).

Zvláště zajímavý je postoj ke kriminální slovní zásobě, jako je *najezd, bespreděl, otmorozok, kryša, strelka, kinut', močit'* (zde mimochodem neprobíhá téměř žádné přejímání). Mnoho lidí, kteří projevují nesouhlas se šířením těchto slov, je v konečném důsledku aktivně používá. Příčiny jsem již řekl. Za prvé je to zvýšená kriminalita ve společnosti, takže k popisu některých situací je užití právě těchto slov běžné. Za druhé je to kvůli jejich expresivitě, a také, při použití slova z jejich slovníku, jsou „cool“. Ve zkratce mnoho těchto výrazů proniklo nejen do běžné řeči, ale i do jazyka veřejných činitelů, a dokonce i do oficiálních dokumentů.

Značně emočně zabarveným je samozřejmě také slang mladých. Taková slova často kromě emocí nic jiného nevyjadřují: *cool, otstoj, prikol'no, super, klassno, atomno* apod. Starší lidé také zvláště odmítají citoslovce *wow* přejaté z angličtiny, které vyjadřuje upřímné a náhlé nadšení. Starší lidé nedokážou pochopit, jak je možné, že upřímné nadšení se dá projevit jen pomocí přejatých, a tedy nepřirozených, slov. „Wow! Sami se divíme“, odpovídá mládež.

Blízko ke slangu teenagerů mají také moderní slova: *kultovní, casting, exkluzivní, stylový, elitní* aj. Samotné slovo „*glamour*“ vyvolává protichůdné pocity, ale vypadá to, že se bez něj nejde obejít. Mluvím o specifické kultuře, která je tvořena módními a luxusními časopisy, které se zabývají především ideálním světem, ve kterém žijí „správní“ chlapani a dívky, kteří navštěvují „správná“ místa ve „správném“ oblečení, řítí se ve „správných“ autech, a tak až do nekonečna. Vydělit přesnou hranici mezi slangem mladých a módním slangem je nemožné, protože to stejné *wow* očividně patří i do světa luxusu.

Tento jazyk se v mnohém drží slovníku hloupé fiktivní postavy „*ljudojedki Elločki*“ (Lidožroutky Jeločky), která uměla pouze 30 slov, a z části také jazykem „úředníků“ (tzn. elegantním jazykem), jehož hlavním principem bylo „dělat (přesněji říkat) to hezky“. A právě tato módní slova v podstatě nahradila sovětská ideologická slova a se stejnou agresí začala pronikat do povědomí společnosti. U mnohých tato slova vyvolávají podrážděnost kvůli tomu, jak jsou v jazyce až toxické a nepřirozené, ale i přesto s podporou příslušných médií zůstávají populárními.

Náš současný jazyk ovlivňují také různé profesionalismy – politické, ekonomické, počítačové a další. Je také potřeba zmínit velké množství nových profesí. Na tvůrce

reklamy a PR pracovníky jsme si snad už zvykli, stejně tak jako na realitní makléře a kreativce. A takový account manager, sales manager a další manažeři znepokojují (a také rozčilují) celkem mnoho lidí. Není divu, že se, i když jako pouhá ironická hra, objevila nepěkná obdoba tohoto slova – *manager*.

To, jak si se slovem můžeme pohrávat, mimochodem také ovlivňuje naše vnímání daného slova, ať už je pozitivní nebo negativní. Velmi dobře si lze hrát se slovy počítačového žargonu, který se dělí hned na několik jevů. Jedním z nich jsou názvy technických nástrojů či jednoduše nové výrazy, jako například *internet*, *sidjušnik*, *drajver*, *chomjak*, *user*, *mylo*. Dalším, zcela odlišným, je úprava našeho jazyka v komunikaci na internetu. Na portále LiveJournal se poslední dobou aktivně diskutuje o „novém pravopisu“ (například již klasické *affiar žžot*, *peši isčo* (správně napsáno jako *avtor žžjot*, *piši ješčjo*), vyjadřující nadšení z příspěvku na internetu a podporu jeho autorovi), který samo sebou vzbuzuje silné emoce.

Oproti tomu existuje vcelku seriózní slang a termíny (není je vždy možné zcela rozlišit) v oblasti politiky a ekonomie: brífinky a summity, defaulty a monetizace apod. „Chytrá“ slova stejně jako slova „směšná“ a „hloupá“ mohou vyvolat aktivní nepřijetí, ale z trochu jiných důvodů. Často komplikují chápání textu a někdy zkrátka a dobře maskují to, že daný text postrádá smysl.

Tato emoční reakce je vyvolána především mísením nového se starým a jazykového jádra s jeho periferií. Žargony a přejímky existovaly vždy. Nové jazykové jevy vždy pohoršovaly puristy, kteří v těchto novinkách viděli poškození jazyka. Hlavními nepřáteli byla kdysi také přejatá slova *businessman* (vždyť v ruštině existuje slovo *predprinimatel*), hovorové slovo pro rozloučení *poka* (*zatím*) a mnoho dalších. A přesto tato slova zůstala v ruštině a postupně si na ně lidé zvykli.

Je pravda, že dnes je situace jiná. Nových slov je příliš mnoho a zároveň pronikají do všech sfér, takže doopravdy dochází ke stírání hranic spisovného jazyka. A to děsí a rozčiluje lidi, kteří jsou na spisovný jazyk zvyklí. Je přirozené, že vztah k jazyku a jazykovým změnám je svázán s věkem. Mladí lidé (mladší 25 let) vyrostli v době těchto změn a vnímají je jako přirozený vývoj jazyka. To znamená, že je často ani nevnímají, což ukazují různé testy a ankety. Konkrétně mnozí mladí lidé špatně chápou jazykovou

hru postavenou na mísení jazykových stylů, která byla dříve natolik charakteristická pro sovětskou undergroundovou literaturu. Starší lidé reagují na změny různě, což závisí na jejich povaze a temperamentu. Například konzervativní lidi a puristy takové „poškození“ jazyka přímo rozhořčuje. Lze říct, že jazykový rozpor se přidává již k tradičnímu konfliktu mezi otci a dětmi.

Je možné, že dojde k národnímu příměří v oblasti jazyka? Nepochybně ano, jelikož doba velkých změn brzy skončí a pomínou rozepře mezi starým a novým, známým a neznámým. Ale vztah ke slovu stejně nikdy nebude jednotný. Zůstanou slova, která budou věčně vzbuzovat emoce, jako nadávky, oficiální jazyk (úřednický slang) nebo třeba parazitní slova, bez kterých se, jak jsem již psal, neobejde žádná řeč (v konečném důsledku to žádní paraziti nejsou). A teď je důležité zmínit to, že emocionální vztah ke slovům (třeba i negativní) svědčí pouze o jednom – o zájmu o jazyk. Lingvistická reflexe v jejím širokém smyslu je jedním z nejdůležitějších procesů, které spojují národ a jazyk a přinejmenším si částečně vzájemně určují svůj další rozvoj.

4.3 TEXT Č. 3

Konkurence a interakce jazyků: sociolingvistický přístup

M. A. Krongauz

Monografie Mameda Džakypoviče Tagaeva se věnuje sociolingvistickému porovnání existence a fungování ruštiny a kyrgyzštiny v Kyrgyzské republice (Kyrgyzstánu). Kompletnost a rozsáhlost jazykového obrazu poskytuje rozbor dvou jazyků, a to oficiálního (ruského) a národního (kyrgyzského).

Je očividné, že v každé republice postsovětského prostoru vznikla specifická jazyková situace. Na rozdíl od převážné většiny postsovětských států má ruský jazyk v Kyrgyzstánu mimořádné postavení. Není jazykem národním, jako třeba v Bělorusku, ale oficiálním. Tato odlišnost mezi oficiálním a národním jazykem může mít různé formy, čemuž je v podstatě věnována první kapitola monografie, která se jmenuje „Jazykové společenství Kyrgyzstánu“ (s. 14–42). Důležitost ruštiny je zdůrazněna tím, že 59,4 % obyvatelstva ve věku 15 let a výše aktivně používá dva a více jazyků. Velký rozdíl je oproti třetímu nejvýznamnějšímu jazyku, kterým je uzbečtina. Tímto jazykem komunikuje 3,7 %

obyvatel ve věku 15 let a výše. Z jedné strany to poukazuje na stabilní pozici ruského jazyka, z druhé strany to znamená prohloubení konkurenceschopnosti národního jazyka, kyrgyzštiny. M. D. Tagaev o tom píše následovně:

V Ústavě Kyrgyzstánu je stanoven právní základ rovnoprávnosti fungování kyrgyzského a ruského jazyka. Stejně tak tento právní dokument nevede k tomu, že dva jazyky začaly harmonicky fungovat a interagovat a že se všichni obyvatelé Kyrgyzstánu stali bilingvními. Spíše naopak. Jejich právní ustanovení vedlo k novým kolizím ve vzájemných vztazích jazyků a je právním základem pro vyostření vztahů a soupeření mezi nimi. To vše vedlo ke snaze vytěsnit druhý jazyk ze sféry jeho existence (s. 18).

Autor monografie podotýká, že aktivní pozici zaujímá především kyrgyzština, která je uznávána jako národní symbol. Jedná se o způsob projevu národnostní a kulturní svébytnosti kyrgyzského lidu. Takové porovnávání deklarací a skutečné praxe je bohužel docela charakteristické pro postsovětský prostor.

Vztahy mezi jazyky jsou zkoumány v historickém kontextu v první kapitole. M. D. Tagaev se zmiňuje o různých tendencích jazykové stavby v různá období sovětské epochy.

Ve druhé kapitole s názvem „Mezijazykové kolize a problém bezpečnosti v Kyrgyzstánu“ (s. 43–68) je na různých úrovních zkoumán vzájemný vztah jazyků, a to také na úrovni jednotlivých slov. Zvláštní zájem vzbuzuje lingvistický konflikt spojený s názvem země, jazyka a obyvatel. V ruských textech, které jsou publikovány v Kyrgyzstánu, jsou upřednostňovány varianty jako *Кыргызстан* (z tohoto názvu je poté odvozeno slovo *кыргызстанец*), *кыргыз*, *кыргызский*. Poslední dva názvy nejsou Rusům vůbec známy. I když sám M. D. Tagaev používá tvar *Кыргызстан*, přece jen upřednostňuje ruskou podobu *киргиз* a *киргизский* a opodstatňuje to lingvistickými argumenty. Zájem vzbuzuje také srovnávání slov *кыргыз* a *киргиз*, které v Kyrgyzstánu existují. Autor to popisuje takto:

Vývoj slov *кыргыз* a *киргиз* není omezen pravopisnými pravidly. Jeho pokračování probíhá na sociální úrovni a za každým z nich se skrývají různé významy. Patriotická část obyvatelstva ve svém chápání tyto výrazy odlišila

a položila základy budování rozdílného postavení sociálních skupin, používajících pravopis *кыргыз* a *киргиз*. Slovo *кыргыз* má zdůrazňovat individualitu a osobitost pravého Kyrgyze. Výraz *киргиз* je zase obyčejně asociován s člověkem, pro kterého se ruský jazyk stal prakticky mateřským a okolní svět vnímá a hodnotí na základě ruské kultury. [...] Mezi těmito skupinami obyvatel už se objevují zárodky rozporů a možných konfliktů (s. 44).

Tato sémantická rozdílnost, která je vcelku nečekaná pro rusky mluvící občany žijící mimo Kyrgyzstán, představuje zářný příklad vlivu sociolingvistického systému na lexikální systém jazyka.

Tato kapitola také analyzuje nerovnováhu ve fungování dvou hlavních jazyků Kyrgyzstánu a poukazuje na to, že její příčiny se skrývají jak v politice, tak i v socioekonomické oblasti země. Na konci druhé kapitoly autor uvádí praktické rady, jak upevnit pozici kyrgyzského jazyka, které je možné a nutné realizovat s ohledem na několik zásadních okolností. Například za jeden z prioritních směrů rozvoje kyrgyzštiny považuje M. D. Tagaev „utilitárně-pragmatické sféry, které jsou spojeny se zabezpečením přirozené životaschopnosti lidí bez ohledu na jejich státní příslušnost“ (s. 68).

Třetí kapitola s názvem „Jazyková existence Kyrgyzů“ (s. 69–141) je úplně odlišná. Projednává se v ní především životní styl, lingvokulturní typy a jiné složky konceptuální sféry. To vše přivádí k ústupu od prvotního sociolingvistického směřování výzkumu. Přesto však nesporný sociolingvistický zájem poskytuje analýzu pojmů *кыргыз* a *киргиз*, které se liší na základě vztahů jedné či druhé skupiny obyvatelstva k bilingvistu. Autor poznamenává, že existence lingvokulturních typů není problémem pouze lingvistickým, ale ve značné míře i sociálním. Vede k rozvrstvení společnosti na sociální skupiny, které mají jasně dané rozdíly v jazyce, kultuře a mentalitě.

Čtvrtá kapitola „Kyrgyzština a ruština ve sféře vzdělávání a komunikace“ (s. 142–198) se znovu vrací k sociolingvistice. Analýzu sféry vzdělávání je v mnohém nutno považovat za klíčovou pro vymezení postavení jazyka ve společnosti a pro vytvoření prognózy jedno budoucího vývoje. Autor mluví o problémech spojených s výukou ruského jazyka v Kyrgyzstánu, a to především v oblastech mimo hlavní město nebo jiná velká města:

Velká většina absolventů základních a středních škol není zběhlá v živém ruském jazyce. V lepším případě mají znalosti o diskurzivní a logické struktuře tohoto jazyka. Absence rusky mluvícího prostředí na území venkova si nežadá znalost a zběhlost v ruském jazyce.

Dále také poznamenává:

Jiné postavení má ruština pro mnohé absolventy neruských škol po dokončení školní docházky. Uvědomují si svůj deficit ve znalosti ruského jazyka a kultury hlavně v tu dobu, kdy stojí před výběrem svého směřování v životě. V hlavním městě se socioekonomický život odehrává především v ruském jazyce. Pokud se zde bývalí studenti ocitnou a chtějí být úspěšní, snaží se komunikovat právě v ruštině.

M. D. Tagaev také věnuje pozornost tomu, že v Kyrgyzstánu je více než 90 % reklam v ruštině. Zde je jasné, že na vzdělávání je nutno pohlížet v kontextu okolního komunikativního prostředí, který dává podnět k učení se ruskému jazyku, nebo naopak slouží jako demotivace.

Nesporný zájem představuje také interakce a konkurence ruského a kyrgyzského jazyka v administrativně-správní sféře. Autor se snaží pojmenovat podmínky, které jsou nutné k rozšíření okruhu existence národního jazyka. V dnešní době kyrgyzský jazyk, jakožto jazyk národní, má dvě základní funkce. Je symbolem národa a země, je spojen s integrací dominantní etnické skupiny a dalších národů žijících v Kyrgyzstánu. Užívá se také ve veřejné správě, vzdělávání a v soudnictví. Tato jeho druhá funkce reprezentuje funkci národního jazyka.

V poslední, páté kapitole „Dialog mezi jazyky a kulturami jakožto základ pro formování harmonického jazykového společenství a jazykové osobnosti“ (s. 199–224) se autor zaměřuje na perspektivu společné existence různých jazyků na území Kyrgyzstánu. Mimo jiné jsou mezi nimi angličtina, turečtina, čínština, a dokonce i korejština. Je jasné, že podpora rozvoje každého z jazyků je spojena s politickým vývojem a bojem za ekonomický a ideologický vliv. Je poukazováno také na posilnění vlivu náboženských organizací. V monografii jsou zkoumány také projekty na podporu jazykových strategií,

které byly či nebyly úspěšné při jejich realizaci. Na závěr je znovu rozebírána důležitost oblasti vzdělávání. M. D. Tagaev píše:

...předškolní a školní vzdělávání ve dvou a více jazycích může být považováno za cestu k formování bilingvní jazykové osobnosti a za způsob vzniku harmonického jazykového společenství (s. 224).

Je očividné, že srovnávací charakteristika dvou jazyků má značnou hodnotu pro pochopení jak mikrolingvistických, tak i makrolingvistických procesů.

Obzvlášť je nutné vyzdvihnout objektivní a neangažovaný postoj autora, který se nesnažil podporovat jeden z konkurenčních jazyků na úkor druhého. Je nutné přiznat, že to není tak jednoduché, pokud se člověk nachází uvnitř sociolingvistického procesu.

5 KOMENTÁŘ

Tato kapitola bude zahrnovat můj vlastní komentář k textům, které jsem si vybrala k překladu. První podkapitola se bude věnovat porovnání překládaných textů, dále budou představeny překladatelské transformace, které byly při překladu použity. V dalších částech budou texty analyzovány z hlediska lexikálního, morfologického a syntaktického. Na závěr budou pojmenovány problematické jevy, se kterými jsem se při práci s texty setkala.

5.1 KOMPARACE

Hlavním rozdílem, od kterého se odvíjí ostatní odlišnosti a rozdílné postupy při překladu, je stylistická stránka textů. Všechny texty sice lze řadit ke stejnému funkčnímu stylu, tedy ke stylu odbornému, liší se ovšem mírou jejich odbornosti. První text je čistě odborný, je tedy určen pro odborného čtenáře a autor v něm popisuje jazykové změny v době pandemie koronaviru. Druhý text je populárně naučný, cílený jak na odborníky, tak i na širší veřejnost. Autor se v tomto textu zaměřuje na vztahy člověka se slovy a jeho mateřským jazykem. Třetí stať je odbornou recenzí, která se řadí také k odbornému stylu. Autorem takového typu textu bývá zpravidla odborník, který se pohybuje v dané oblasti a hodnotí vybrané dílo z odborného pohledu. Konkrétně mnou vybraná stať k překladu recenzuje knihu profesora M. D. Tagaeva, která se zabývá porovnáním dvou jazyků – ruštiny a kyrgyzštiny. Vzhledem k tomuto stylistickému a tematickému rozdílu textů bylo nutné také rozdílně přistupovat k jejich překladu.

V lexikální rovině všech textů jsem se rozhodla odlišně přistupovat k použitým ruským výrazům či frázím bez českého ekvivalentu. V prvním a posledním textu jsem použila překladatelský postup transplantace, tudíž jsem ruský výraz nechala i v českém textu v původním znění i grafické podobě. Jedná se například o výrazy typu *зумиться, мне пора зумиться, безумие, киргиз* apod. Postupovala jsem tak z toho důvodu, že vzhledem k odbornosti a stylu textů lze předpokládat, že jejich cílovým čtenářem bude především člověk, který se zajímá o ruskou lingvistiku, tudíž bude ruštině na jisté úrovni rozumět a bude schopen tato slova rozklíčovat.

U druhého textu jsem volila spíše přístup transliterace, a to opět s ohledem na styl textu a předpokládaného recipienta. Jelikož cílem autorů populárně naučných textů je přiblížit odborný text širší veřejnosti, může se stát, že tito čtenáři rusky umět nebudou.

Text obsahuje velké množství slangových výrazů, které jsem se rozhodla přepsat do latinky a tím jejich podobu recipientovi přiblížit. Jsou to například slova jako *strelka*, *kryša*, *najezd* atd. Kromě slangu jsou v textu použita také hovorová slova, jako například *крытость*, *залезать (в подсознание)*. V prvním ani třetím textu taková slova autor nepoužil.

Text číslo dva také často upozorňuje na slova přejatá z angličtiny a jelikož se totožné přejímky vyskytují také v češtině, nevolila jsem v tomto případě přístup transliterace, ale použila jsem českou podobu těchto slov, která je velmi blízká podobě užívané v ruštině. Jako příklad lze uvést slova *komunita*, *loft*, *prezentace*. Český tvar také bylo vhodné použít vzhledem ke kontextu, ve kterém se slova nacházejí, jelikož jsou v textu porovnávána původní slova s přejímkami (v obou jazycích proběhl tentýž proces osvojení a postupného nahrazování českých/ruských slov anglickými).

Různý přístup při překladu si žádala také syntax. Na rozdíl od prvního textu, ve kterém mohly být zachovány složitější konstrukce, musely být při překladu druhého textu některé věty lehce pozměněny, a to opět s ohledem na předpokládaného čtenáře. Texty populárně naučného stylu musí být čtivé, pro čtenáře srozumitelné, pochopitelné a v neposlední řadě také zajímavé. Složitější ruské konstrukce bylo tedy nutné „odlehčit“ a dát jim takovou podobu, aby se cílový čtenář ve výpovědi orientoval a text jej zaujal. Třetí text si žádal přístup blízký se spíše k textu prvnímu, jelikož se předpokládá, že recipientem bude člověk pohybující se v dané oblasti, který má v úmyslu si přečíst odbornou knihu na dané téma.

U druhého textu si lze také povšimnout jisté interakce autora se svými čtenáři. V úvodu posledního odstavce autor pokládá otázku, zda je možné, že lidé stejného národa budou někdy mít stejný názor na jazykový vývoj a změny, které v něm nastávají. Hned v následující větě vyjadřuje svůj vlastní postoj a názor, ale samotnou otázkou čtenáři dává podnět k zamyšlení. Od takové interakce se autor v prvním textu zcela oprostil a spíše v něm konstatuje fakta a jisté predikce vývoje jazyka. Ve třetím textu se také podobná interakce se čtenářem neobjevovala. Autor v něm popisuje recenzovanou knihu, uvádí příklady z knihy. V závěru textu si lze všimnout uznání autora samotné knihy, což se v žádném předešlém překládaném textu neobjevuje.

5.2 PŘEKLADOVÉ TRANSFORMACE

1. Transliterace a transplantace

Transliterace je jednou z překladatelských transformací, která spočívá v přepisu grafické podoby slova do jazyka, jenž používá jiný grafický systém. Při použití transplantace se naopak nevyužívá přepisu, ale v přeloženém textu se objevují slova z textu originálního, přičemž se jedná o transplantaci pouze tehdy, jsou-li grafické systémy těchto dvou jazyků odlišné.

V textech číslo 1 a 3 jsem se rozhodla dát přednost transplantaci, a to z důvodu, že první text je čistě odborný a třetí je odbornou recenzí a dá se tedy předpokládat, že jejich čtenářem bude člověk, který se zajímá o ruskou lingvistiku a ruský jazyk jistým způsobem ovládá. V originální podobě jsou taky ponechány citace uváděné autorem. Níže uvádím příklad:

- Knihy na toto téma oslovují široké publikum, viz (Кронгауз, 2007, 2013; Левонтина, 2010, 2015; Фyфаева, 2020). (text č. 1)
- V ruském jazyce se objevilo a začalo se aktivně používat slovo зум [...] (text č. 1)
- Zájem vzbuzuje také srovnávání slov *кыргыз* a *киргиз*, které v Kyrgyzstánu existují. (text č. 3)

Druhý text se řadí na rozdíl od předchozích k populárně naučnému stylu, je tudíž určen spíše široké veřejnosti, laikům, a proto jsem volila překlad pomocí transliterace.

- Nejznámějším příkladem tohoto jevu je nejspíše slovo *konsensus*, který je podle významu shodný s ruským slovem *soglasije*.
- Zvláště zajímavý je postoj ke kriminální slovní zásobě, jako je *najezd*, *bespreděl*, *otmorozok*, *kryša*, *strelka*, *kimut'*, *močit'* [...].
- Na portále *Živyy žurnal* se poslední dobou aktivně diskutuje o [...].

2. Změna gramatických kategorií

Z tohoto hlediska v mých překladech proběhla změna:

- a. Gramatické kategorie čísla (té bylo využíváno nejčastěji)
 - Изменения в культуре, обществе и *технологиях* – Změny v kultuře, ve společnosti a *technice* (text č. 1)
 - Существующее в русском языке *слово* – již existující ruská *slova* (text č. 2)
 - *Знания и навыки* – *znalost* a *zběhlost* (text č. 3)

- b. Gramatické kategorie pádu
 - *Пандемия* и связанный с ней карантин занимают сравнительно небольшое время – *Spandemii* a s ní spojenou karanténou se potýkáme celkem krátkou dobu (text č. 1)
 - *В Живом журнале* – na portále Živýj žurnal (text č. 2)
 - *Разрыв с третьим по значимости языком* – velký rozdíl je oproti třetímu nejvýznamnějšímu *jazyku* (text č. 3)

- c. Gramatické kategorie vidu
 - Модератор просто *выключает* микрофоны – moderátor jim může jednoduše *vyprout* mikrofony (text č. 1)
 - *Подчеркнуть* – *zdůrazňovat* (text č. 3)

- d. Gramatické kategorie času
 - В этот период *выходят* книги – v této době *vydali* své knihy (text č. 1)
 - Юридический акт *не привёл* к тому [...] – tento právní akt *nevede* k tomu [...] (text č. 3)

3. Multiverbizace a univerbizace

Multiverbizace je proces, kdy je jedno slovo přeloženo dvěma nebo více slovy. V mých překladech se například vyskytla v následujících případech:

- *Словообразование* – *tvorba slov* (text č. 1)
- *Рукопожатие* – *podání ruky* (text č. 1)
- *Лексика* – *slovní zásoba* (text č. 2)

- *Взаимодействие – vzájemný vztah* (text č. 3)

Opačným procesem je univerbizace, tedy přeložení více slov jedním, např.:

- *Читает лекции – přednášet* (text č. 1)
- *Русская речь – ruština* (text č. 2)
- *Оказывают влияние – ovlivňují* (text č. 2)
- *Основной Закон – Ústava* (text č. 3)

4. Změna slovního druhu

V textech, které jsem překládala, proběhla především záměna substantiva slovesem, popř. částicí:

- *Любовь или нелюбовь – zda se nám líbí nebo ne* (text č. 2)

Vyskytla se ale také záměna substantiva adjektivem:

- *Вызывают раздражение как агрессивностью, так и искусственностью – vyvolávají podrážděnost kvůli tomu, jak jsou v jazyce až toxické a nepřirozené* (text č. 2)
- *Имевших и не имевших успеха – které byly či nebyly úspěšné* (text č. 3)

5. Změna větného členu

Nejčastější změnou v této skupině transformací byla změna přívlastků, a to z neshodného na shodný:

- *Изменения в языке – změny jazykové* (text č. 1)
- *Группы риска – rizikové skupiny* (text č. 2)

Bylo užito také záměny shodného přívlastku neshodným:

- *Образовательная сфера – sféra vzdělávání* (text č. 1)
- *Экранная жизнь – život na obrazovce* (text č. 1)
- *Общественное сознание – povědomí společnosti* (text č. 2)
- *Орфографические предписания – pravidla pravopisu* (text č. 3)

6. Syntaktická dekonverzace

Dekonzace, jinými slovy dekomprese, je nejčastěji užívána při překladu přechodníků či přídavných jmen slovesných, jako například:

- [...] изображение в кино, *отсываемое* термином screenlife. – [...] zobrazení v kinematografii, které se popisuje pomocí termínu screenlife. (text č. 1)
- [...], *не нарушая* режим – *aniž by se porušil* režim (text č. 1)
- И, *выражаясь* этим же языком – a také, *при použití* slova z jejich slovníku (text č. 2)
- [...] киргизский язык, продвигаемый как символ – kyrgyzština, která je uznávána jako symbol (text č. 3)

7. Rozdělení nebo spojení vět

Jako první zde uvedu příklad rozdělení vět. Tato transformace byla v mých překladech častější a volila jsem ji z důvodu, že pro české texty na rozdíl od ruských není obvyklé užití velkého množství vedlejších vět stavěných za sebou. S rostoucím počtem vedlejších vět klesá pro českého čtenáře srozumitelnost dané věty, respektive celého textu.

- В русском языке появилось и стало активно использоваться слово *зум* (от англ. Zoom), обозначающее программу для организации видеоконференций, которую разработала компания Zoom Video Communications. – V ruském jazyce se objevilo a začalo se aktivně používat slovo *зум* (z angl. Zoom), které označuje program, skrze který se uskutečňují videokonference. Tento program vyvinula firma Zoom Video Communications. (text č. 1)
- В отличие от подавляющего большинства стран постсоветского пространства, в Киргизии русский язык имеет особый статус, но не государственного языка, как в Беларуси, а официального. – Na rozdíl od převážné většiny postsovětských států má ruský jazyk v Kyrgyzstánu mimořádné postavení. Není jazykem národním, jako třeba v Bělorusku, ale oficiálním. (text č. 3)

Méně často se v mých překladech vyskytoval opačný proces, tudíž spojení vět:

- И здесь надо сказать следующее. Эмоциональное отношение к словам [...]. – A teď je důležité zmínit to, že emocionální vztah ke slovům [...]. (text č. 2)

8. Změna gramatického statusu věty

Tento proces probíhá například při záměně trpné konstrukce činnou:

- *Мной был проведён эксперимент* – *Provedl jsem experiment* (text č. 2),

nebo když je infinitivní jednočlenná věta změněna na větu dvoučlennou:

- *Лицо терять недопустимо.* – *Nesmím ztratit svou tvář.* (text č. 1).

9. Změna slovosledu

V překladech se také objevila změna slovosledu, která může probíhat ku příkladu při překladu věty, ve které bylo v ruském originálu použito tzv. obmykání, které není v české tradici natolik používáno:

- В заключение нужно сделать несколько прогнозов, касающихся *устойчивости произошедших в эпоху карантина изменений* в коммуникации. – Na závěr je nutné udělat pár prognóz týkajících se *změn v komunikaci, které přišly v době karantény.* (text č. 1)
- Разрыв с *третьим по значимости языком* [...] – Velký rozdíl *oproti třetímu nejvýznamnějšímu jazyku* [...] (text č. 3)

10. Antonymický překlad

Při této transformaci probíhá překlad daného výrazu slovem či slovním spojením s opačným významem, např.:

- *Обращают* гораздо *меньшее внимание* – *nedostává se tolik pozornosti* (text č. 1)
- *Нельзя не отметить* – *nelze opomenout* (text č. 1)

11. Rozšíření informace

Tento postup se používá v případech, kdy chce překladatel svému čtenáři upřesnit informaci, o které je v daném textu řeč.

- Под руководством М. В. Панова – pod taktovkou *jazykovědce* Michaila V. Panova (text č. 1)
- Традиции словаря людоедки Элочки – slovníku *fiktivní postavy* „*ljudojedki Elločki*“ (Lidožroutky Jeločky) (text č. 2)
- В Живом журнале – na *portále* *Živýj žurnal* (text č. 2)

12. Explikace

Opisný překlad jsem v mých překladech použila v následujícím případě:

- *Мессенджеры* – *aplikace pro textové zprávy* (text č. 2)

Mimo jiné byl na konci prvního textu pozměněn poznámkový aparát podle citační normy užívané v odborném časopisu *Rossica Olomucensia*.

5.3 LEXIKÁLNĚ-MORFOLOGICKÁ ANALÝZA

V této podkapitole se budu zabývat analýzou textů z hlediska lexikálního a morfologického.

Všechny texty jsou psány spisovným jazykem, který je typický pro odborný styl. Nejdříve zmíním anglicismy, které se v textech vyskytují velmi často. Některé z nich jsou již v původním textu psány v anglickém originálu (*screenlife*, *screencommunication* *Zoom*), jiné jsou v textu transkribovány a mají následující podobu: *гаджеты*, *мессенджеры*, *Фейсбук*, *Скайп*, *зум*, *бизнес*, *шоу-бизнес*, *андеграунд*, *оффлайн* apod. U překladu těchto slov jsem většinou volila původní anglický přepis, který je v českém jazyce běžně užíván, tedy *underground*, *Skype*, *business* atd. Tento postup jsem ovšem nevolila u slov *гаджет* a *мессенджеры*. Anglické slovo *gadget* se v českém jazyce sice také vyskytuje, ovšem ne velmi často a spíše u mladé generace, a proto jsem raději zvolila české slovo *zařízení*. U druhého výrazu jsem užila opisný překlad, tudíž *aplikace pro textové zprávy*, jelikož v češtině se slovo *Messenger* používá pouze v jednotném čísle a je to název jedné konkrétní aplikace pro komunikaci.

Zkratky jsou dalším častým jevem, který se objevuje v textech. Především se jedná o zkratky zakončující výčet pojmů (*u pod., u m. n.*), ale také zkratky, které uvozují jisté vysvětlení pojmu (*m. e.*) či zkratky odkazující (*см., с.*). U překladu těchto zkratek jsem volila užití vhodného ekvivalentu, který se v českém jazyce vyskytuje. Byla zde ovšem užita také zkratka *СМИ*, která je v ruštině běžně užívána a do češtiny se překládá nikoliv zkratkou, ale složeným substantivem *masmédia*.

Složeniny se také hojně vyskytují v překládaných textech. Jedná se o slova jako *послеперестоечный, самоизоляция, однокоренной, словообразовательный, шоу-бизнес, противоборствующий, интернет-коммуникация, социолингвистический* atd. Některá slova se v češtině také vyskytují v podobě složených slov (*slovotvorný, sociolingvistický*), většina ovšem takový protějšek nemá a překládá se více slovy (*internetová komunikace, popř. komunikace přes internet, po perestrojce, bojující proti sobě*).

Neodmyslitelnou složkou textů odborného stylu jsou termíny a ani tyto texty se bez nich neobešly, ačkoliv se jich v nich nevyskytuje příliš mnoho. Jako příklad lze uvést: *лингвистика, словообразовательное гнездо, коррелят*. V češtině existují přímé ekvivalenty k těmto slovům, tudíž *lingvistika, slovotvorné hnízdo* a *korelát* (příp. *souvztažný pojem*) a ty jsem tedy ve svých překladech užila.

V textech se objevují také slova hovorová a slangová, kterým se budu více věnovat v následujících částech své práce.

Z obecného morfologického hlediska je pro ruské texty na rozdíl od českých více typická tzv. nominalizace. Tímto termínem je označován proces, kdy česká slovesná konstrukce je v ruském vyjádření nahrazována konstrukcí substantivní. Lze říct, že tato rozdílnost mezi texty se ve dvou jazycích odvíjí od toho, že v češtině vyjádření bez slovesa není považováno za větu, přičemž v ruštině je i taková konstrukce větou.

Jako příklad neslovesné konstrukce je možné uvést větu z textu č. 1:

- Наиболее чувствительна к внешним факторам лексика, к тому же лексические изменения – самые заметные для носителей языка. –

Vnější faktorům nejvíce *podléhá* slovní zásoba, a právě lexikální změny *jsou* pro rodilé mluvčí nejvíce *viditelné*.

Lze si tedy všimnout, že slova, která byla v ruském originálu přídavnými jmény, jsou v české větě přeložena slovesy.

Následující příklad je převzat z úvodu třetího textu. České sloveso zde nahrazuje ruské přídavné jméno slovesné plnicí ve větě funkci predikátu:

- Монография Мамеда Джакыповича Тагаева посвящена социолингвистическому сопоставлению бытования и функционирования русского и киргизского языков в Киргизской Республике (Кыргызстане). – Monografie Mameda Džakupoviče Taгаeva *se věnuje* sociolingvistickému porovnání existence a fungování ruštiny a kyrgyzštiny v Kyrgyzské republice (Kyrgyzstánu).

Jak je již pro ruské texty typické, často se v nich užívají přechodníky (*находясь, не нарушая, выражая, оказавшись*) a přídavná jména slovesná (*обеспечивающий, успевший, касающихся, продвигаемый*). Pro překlad přechodníků do českého jazyka lze použít několik způsobů, mezi kterými je například překlad přechodníkem (ty ovšem nejsou typické pro současnou češtinu) nebo překlad pomocí vedlejší věty (například časové se spojovacím výrazem *když*).

5.4 SYNTAKTICKÁ ANALÝZA

Syntax je jazykovědná disciplína, která se zabývá větnou skladbou. Pro odborný styl jsou typická souvětí, a to jak souřadná, tak i podřadná, a je tomu tak i v mých zvolených textech k překladu.

Souřadná souvětí mají několik druhů, které se řídí podle toho, jaký vztah mezi sebou mají hlavní věty. Může to být například vztah:

- a) Stupňovací: *Да и вообще, наше отношение к другим людям формируется не только «по одежке и уму», но и по тому, как они говорят, в частности, какие слова используют.*
- b) Odporovací: *«Умные» слова так же, как «смешные и глупые», могут вызвать активное неприятие, но по несколько иным причинам.*

- c) Slučovací: *У одних людей эти изменения вызывают резкое неприятие и вообще оцениваются ими как порча языка.*

Hojně se ovšem vyskytují také souvětí podřadná, která se posuzují podle vztahu mezi větou hlavní a vedlejší. Příkladem z mých textů mohou sloužit věty:

- a) Přívlastkové: *Фактически этот корень стал обозначать относительно новый тип общения на экране компьютера или другого гаджета, который заслуживает пристального внимания исследователей вербальной и невербальной коммуникации.*
- b) Předmětné: *Мы скрываем то, что не хотим демонстрировать, и приукрашиваем то, что хотим показать.*
- c) Příslovečné místní: *Это слово, как уже сказано, заимствовано в русский язык, где породило целый ряд словообразовательных коррелятов и расширило значение.*

V textech se také nachází vsuvky, což jsou volně připojená slova, která ovšem neplní funkci větných členů. Často se oddělují interpunkčními znaménky, nejčastěji čárkami, případně pomlčkami. Ve vybraných textech lze najít následující vsuvky: *как правило, безусловно, увы, конечно, как обычно, с одной стороны* apod. Ve svém překladu jsem užila ekvivalentní výrazy jako *zpravidla, samozřejmě, ovšem, obvykle, z jedné strany*, pouze citoslovce *увы* jsem nenahradila českým citoslovcem, ale částicí *bohužel*.

V ruských originálech se často objevují závorky. Pro češtinu mi v některých případech užití závorek nepřišlo přirozené. Z toho důvodu jsem se rozhodla je odstranit a nahradit je tzv. výčtovým přístavkem. Jedná se například o větu:

- *Некоторые виды коммуникации зум улучшает (политическая или научная дискуссия) [...]. – У некоторых типов коммуникации Zoom способствует их улучшению, например у политической или научной дискуссии [...].*

5.5 PROBLEMATICKÉ JEVY

Tato část se bude věnovat jevům, které jsem při svém překladu shledala problematičtějšími. Jedná se o některá slova, slovní spojení a také o přísloví, která nelze překládat doslovně.

V prvním textu je zmiňováno mnoho názvů seriálů, které bylo vhodné vzhledem ke kontextu přeložit. U většiny z nich bylo možné názvy bez ztráty významu přeložit téměř doslovně. Problém ovšem nastal u slova *Безумие*, které se v prvním textu objevuje hned dvakrát. Poprvé autor sám zmiňuje a vysvětluje, že se jedná o kalambúr, tedy o slovní hříčku, která v sobě skrývá slovo *зум*. Rozhodla jsem se tedy za toto jeho objasnění ve svém překladu dodat vlastní vysvětlení významu slova: „jedná se o odkaz na ruské slovo *безумие*, které znamená šílenství, pomatenost“. Podruhé bylo slovo zmíněno při výčtu seriálů. Vzhledem k mému pojetí této slovní hříčky jsem zvolila překlad tohoto názvu ve znění *Zoomové šílenství*.

Jedněmi z ústředních pojmů prvního textu byly *экранизация* a *экранирование*. První slovo ve svém hlavním slova smyslu znamená adaptace, která v tomto textu může být chápána jako adaptace svého života na obrazovku počítačů či jiných zařízení. Slovo *экранирование* poté lze chápat jako určitou ochranu, jelikož slovo *экран* lze do češtiny přeložit jako *obrazovka*, ale také jako *stít*. V mém pojetí se tedy jedná o určitou ochranu svého komunikačního prostředí. Ačkoliv v českém jazyce na rozdíl od ruského nejsou slova stejného kořene, volila jsem překlad slovy *adaptace* a *ochrana*, jelikož jej považuji za srozumitelný a pro text vhodný.

V druhém textu se objevuje ruské přísloví „*по одежке встречают, по уму провожают*“, respektive pouze jeho část, která zní „*по одежке и уму*“. Toto přísloví znamená, že nejdříve lidé soudí ostatní podle vzhledu a až později podle jejich intelektu. Není mi známo, že by v českém jazyce existovalo obdobné přísloví, které by mohlo plně nahradit význam ruského, proto jsem se rozhodla nahradit část českým příslovím „*Soudit knihu podle obalu*“ a dále už jen dodat „*podle obsahu*“. Můj překlad tedy vypadá následovně:

- Да и вообще, наше отношение к другим людям формируется не только «*по одежке и уму*», но и по тому, как они говорят [...]. – Obecně se náš vztah k druhým lidem utváří nejen na základě toho, že je soudíme „*podle obalu*“ *nebo obsahu*, ale také podle toho, jak mluví [...].

ZÁVĚR

Tato bakalářská práce se věnovala překladu odborných lingvistických textů, jejich komparaci a sestavení překladatelského komentáře. Cílem práce bylo vytvořit adekvátní překlad k vybraným textům Maxima A. Krongauze a k těmto překladům následně vytvořit komentář. Dalším cílem bylo vypracovat komparativní část, která měla poukázat na žánrové, lexikální a překladové rozdílnosti mezi vybranými texty.

Teoretická část, která se nachází na počátku práce, byla rozdělena na jednotlivé kapitoly a podkapitoly a měla za cíl představit teorii překladu a její různé roviny, jako je překladatelský proces, typy překladu a otázku nepřeložitelnosti. Dále byla vlastní část věnována odbornému funkčnímu stylu, ke kterému se vybrané překládané texty řadí. Byly rozebrány typické rysy odborného textu, jako například logická posloupnost, návaznost myšlenek, objektivita a jednoznačnost, a dále překlad textů odborného charakteru a terminologie. V neposlední řadě bylo dalším z cílů teoretické části představit překladatelské transformace, které následně sloužily jako teoretický podklad pro část praktickou.

Cílem následující (praktické) části bylo vytvořit překlad vybraných odborných statí z oblasti lingvistiky a sestavit k daným překladům komentář. Při vypracovávání této části jsem vycházela z originálních textů, vlastních překladů a teorie uvedené výše. Pro vytvoření překladu byly užity slovníky.

Po překladu vybraných textů následovala část, která si kladla za cíl vytvořit komentář k daným přeloženým statím. Nejdříve jsem se věnovala komparaci textů, a to z hlediska lexikálního, stylistického (žánrového) a translátologického. Byly pojmenovány hlavní rozdílnosti v textech, a také rozdílný přístup k překladu různých jevů.

Další část této práce se věnovala překladatelským transformacím, které byly v procesu překladu použity. Jednalo se například o transliteraci a transplantaci, změnu gramatických kategorií čísla, pádu, času a vidu, slovnědruhovou záměnu, antonymický překlad apod. Na základě této části lze postřehnout, že častěji byly užity transformace formální než sémantické.

Po překladatelských transformacích byla vytvořena analýza lexikální, morfologické a syntaktické roviny všech textů. Z morfologicko-lexikální analýzy lze usoudit, že všechny statě odpovídají zákonitostem textu odborného charakteru. Autor v nich užívá terminologii (i když jí texty nejsou přesyceny), cizí slova, přechodníky či neslovesné konstrukce. Z hlediska syntaktického přítomnost rozvitých souvětí v textech také potvrzuje jejich zařazení k odbornému funkčnímu stylu.

Po analytické části byla zařazena část věnující se problematičným jevům, se kterými jsem se při překladatelském procesu setkala. Problémy se vyskytly při překladu názvu seriálu, bezkvivalentního lexika či ruského přísloví. Tato část demonstruje přístupy, které jsem při překladu takových výrazů a jevů volila.

Z předkládané bakalářské práce, především z její praktické části, lze vyvodit, že všechny texty splňují podmínky odborného stylu, potažmo jejich žánrových rozdílností. Žánrová rozdílnost statí poukazuje nejen na stylistické, gramatické či lexikální rozdíly, ale také na to, že ne ve všech textech mohou být na první pohled podobné jevy překládány stejným způsobem. Vždy je důležité brát v potaz recipienta, pro kterého je daný text učen.

РЕЗЮМЕ

Данная бакалаврская работа посвящена теме перевода научных текстов из области лингвистики. Автором текстов является Максим Анисимович Кронгауз, русский лингвист, занимающийся современным русским языком и процессами, происходящими в языке. Для своих переводов я выбрала три следующих текста: статьи *Screenlife в эпоху карантина* и *Во власти слов*, и научную рецензию *Конкуренция и взаимодействие языков: социолингвистический подход*. Содержание этих текстов будет рассмотрено ниже.

Целью предлагаемой работы является разработка теоретической части, систематизирующей информацию, на основе которой переведены тексты и составлен комментарий к данным переводам. Следующей целью является выполнение адекватного перевода выбранных научных статей. После этого я прокомментировала процесс перевода и явления, с которыми я во время своей работы столкнулась. Не в последнюю очередь в рамках комментария я составила компаративную часть, в которой я пыталась назвать главные различия между текстами, прежде всего на основе их жанровой дифференциации.

Работа состоит из пяти глав, разделённых ещё на несколько отдельных частей. Первые три главы относятся к теоретической части, следующие две потом к практической части данной работы.

Первая глава под названием «Перевод» даёт теоретическую информацию о переводе как науке и процессе. Она подразделена на три части. Первая часть посвящена видам перевода. На первом месте я упомянула русского лингвиста Романа Якобсона, который прожил некоторое время своей жизни также в Чехословакии, где вместе с другими лингвистами он образовал Пражский лингвистический кружок. Он разделяет три вида перевода – межъязыковой, внутриязыковой, интерсемиотический.

В данной части упоминаются ещё другие классификации. Первая – деление по Дагмар Книттловой, которая говорит о переводе буквальном, интерлинейном,

свободном и коммуникативном. Чешский лингвист Милан Грдличка выделяет подобные виды, но прибавляет ещё адекватный перевод.

Тема второй части данной главы – переводческий процесс, с теорией которого связано имя чешского лингвиста Иржиго Левого. В центре его всемирно известной монографии *Искусство перевода* стоят три фазы переводческого труда: понятие подлинника, его интерпретация и перевыражение.

Последней частью первой главы является вопрос непереводимости, подход разных специалистов к этой теме и способы, которыми можно перевести слова, не имеющие подходящего эквивалента в языке перевода.

Вторая глава «Научный стиль» описывает главные черты текстов научного характера и типичные для него жанры. Одна из частей этой главы занимается переводом научных текстов, его особенностями и единицами, которые при переводе необходимо сохранить (например, объективность, логическую структуру, однозначность и др.).

Неотделимой составной частью научных текстов является научная терминология, которой посвящена следующая часть данной главы. Разбирается происхождение терминов и, главным образом, их перевод, к которому возможно подходить разными способами. Специалисты часто рекомендуют найти подходящий термин в языке перевода, но необходимые эквивалентные слова в языках существуют не всегда. В таком случае следует использовать другой способ перевода. В публикациях упоминаются следующие методы, такие как, например, калькирование (т. е. буквальный перевод), описательный перевод, трансплантация или транслитерация, иноязычные заимствования и, реже, замещение термина в оригинальном тексте новым, автором придуманным, словом. Выбор метода зависит от жанра текста и особенно от опыта переводчика.

Последняя глава теоретической части – «Переводческие приёмы». Перечисляются разные виды трансформаций, которые переводчик использует во время своей работы. Для своей работы я выбрала классификацию из публикации З. Выходиловой *Введение в теорию перевода для русистов*. Конкретно это разделение на две группы

– формальные и семантические приёмы и к каждому из них я подобрала пример, на котором возможно продемонстрировать данный процесс.

Четвёртая глава является первой главой практической части и в неё включены переводы всех выбранных текстов.

Для первой части этой главы я выбрала научную статью под названием *Screenlife в эпоху карантина*. Данная статья посвящена изменениям в коммуникации, в русском языке, и частично в этике, которые произошли во время пандемии COVID-19. Автор обращает внимание на коммуникацию через Zoom и в рамках этого наблюдает за изменениями и вписыванием этого слова в повседневно используемый русский язык. Также он затрагивает тему защиты собственной коммуникативной среды и адаптации жизни на экране. Для этого использует слова *экранирование* и *экранизация*. В статье также рассматриваются изменения в области кино. Возникли новые форматы, так называемые «*Screenlife*» сериалы, в которых герои почти не удаляются от экранов своих гаджетов. Подводя итоги, автор считает эпоху карантина временем, в котором много изменилось – подход к удалённому образованию и работе, технический прогресс. С лингвистической точки зрения главным изменением является появление большого количества новых слов и изменение значений слов в языке уже существующих.

Во власти слов – это название второго переводимого текста. Эта статья была опубликована также в рамках книги *Русский язык на грани нервного срыва*, составленной из текстов М. А. Кронгауза, посвященным грамматическими, лексическими, стилистическими и другими изменениями в современном русском языке и восприятием этих изменений народом. Данная книга обращается не только к лингвистам, а к широкой публике, которую эта тема интересует. Выбранная для перевода статья, в отличие от предыдущей статьи, представляет собой жанр научно-популярный и занимается отношениями людей со словами их родного языка. Автор анализирует подход людей к разным языковым пластам, как, например, к вульгаризмам, заимствованиям (особенно к англицизмам), молодёжному сленгу и другим неологизмам, появившимся в русском языке. Рассматривается, какие отношения к таким словам у людей разного поколения, относятся ли они к ним положительно или отрицательно и в заключение автор упоминает,

что никогда не будет существовать единое отношение к языку, присущее всем его носителям без исключений.

Последним текстом является научная рецензия, которую автор назвал *Конкуренция и взаимодействие языков: социолингвистический подход*. Рецензируется монография киргизского лингвиста Мамеда Джакиповича Тагаева под названием *Диалог языков и культур (на материале функционирования и взаимодействия культурно-языковых пространств киргизского и русского языков)*, посвящённая русскому и киргизскому языкам, их взаимодействию и отношению между ними. М. А. Кронгауз в начале рецензии в краткости описывает содержание книги, а потом подчёркивает разные мысли и комментирует их на основе выбранных отрывков из книги.

Пятая глава представляет собой комментарий к переведённым текстам, и она состоит из нескольких составных частей.

Первой частью является часть компаративная. В ней показываются различия, которые я нашла при переводе текстов. Хотя все тексты относятся к научному стилю, они отличаются своими жанрами. И именно этот факт является главным и обуславливает также некоторые из других различий. Одним из них является уровень лексики и подход к её переводу в отдельных текстах, также с учётом их жанровой дифференциации и реципиента данных переведённых текстов. Синтаксис также является одним из уровней, которые должны были измениться в переведённых текстах. Например, в первом тексте могли остаться конструкции сложнее, чем в остальных двух статьях.

Следующая часть посвящена переводческим приёмам, которые были использованы в процессе перевода текстов. Основой для неё послужила третья глава теоретической части представляемой бакалаврской работы. В моих переводах я использовала такие приёмы, как транслитерация и трансплантация, замена грамматических категорий (падежа, рода, времени и др.), мультивербизация и универбизация, разделение или соединение предложений и т. п. К каждому из них я подобрала комментарий и привела примеры из выбранных текстов, номер которых я привела после каждого примера.

В третьей части обсуждается морфология и лексикология. Все текста написаны литературным языком, который типичен для научного стиля. Автор часто употребляет англицизмы и их написание в разных ситуациях отличается. Иногда английский оригинал трансплантируется, иногда такие слова транскрибированы. Также на чешский язык было необходимо эти слова перевести по-разному. Некоторые сохранили английский оригинал, для других я выбрала чешский эквивалент, более употребляемый в повседневной речи. Также уделялось внимание переводу деепричастий, которые не типичны для чешского языка, сокращений и типичных для научного стиля терминов.

Синтаксический анализ является предметом следующей части пятой главы работы. В рамках данного анализа рассматриваются разные виды предложений, употребленные в оригинальных текстах. Приводятся примеры как сложносочинённых, так и сложноподчинённых предложений, которые можно найти в текстах. Помимо предложений упоминаются также вводные слова и скобки, которые я решила не всегда сохранить в своих переводах.

Во время перевода я также натолкнулась на проблемные для перевода на чешский язык явления. И именно этим явлениям посвящена последняя часть пятой главы, и также всей практической части данной работы. Особенно в первой и второй статьях автор использует слова, не имеющие подходящий эквивалент на чешском языке. Это, например, слова *экранизация*, *экранирование*, название сериала *Безумие* и часть русской пословицы «*встречают по одежке, провожают по уму*», конкретно автором была использована часть «*по одежке и уму*». В комментарии я пыталась объяснить, как я подходила к переводу данных выражений и почему я выбрала конкретный способ их перевода.

В конце прилагается список литературы, которой я использовалась в своей работе. Здесь находится литература на русском, чешском и английском языках, касающаяся теории перевода и научных текстов. Этот список я разделила на две части – источники и научная литература. В части источников перечислены переведённые в данной работе статьи, часть научной литературы содержит в себе мной использованные книги.

После списка литературы вставлено приложение, в котором размещены три оригинальных текста М. А. Кронгауза, которые были выбраны для перевода.

SEZNAM LITERATURY

Primární literatura:

Кронгауз, М. А. (2020). Screenlife в эпоху карантина. *Коммуникативные исследования*, 7 (4), 735–744.

Кронгауз, М. А. (2019). Во власти слов. *Русский язык на грани нервного срыва*. 212-219. Москва: Издательство АСТ.

Кронгауз, М. А. (2018). Конкуренция и взаимодействие языков: социолингвистический подход. *Слово.ру: балтийский аспект*, 1 (9), 45-49.

Sekundární literatura:

Czernek, I. (2018). *Komentovaný překlad odborného textu z oblasti trestního práva*. (Diplomová práce). Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Čmejková, S., Daneš, F., Světlá, J. (1999). *Jak napsat odborný text*. Voznice: Leda.

Flídrová, H., Žaža, S. (2013). *Синтаксис русского языка в сопоставлении с чешским*. Brno: Masarykova univerzita, Tribun EU.

Firdaus, S. (2012). Evolution of Translation Theories & Practice. *The Dialogue*. 7 (3). 277–294.

Gromová, E., Hrdlička, M., Vilímek, V. (2007). *Antologie teorie odborného překladu (výběr z prací českých a slovenských autorů)*. Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta.

Gromová, E., Hrdlička, M. (2004). *Antologie teorie uměleckého překladu (výběr z prací českých a slovenských autorů)*. Ostrava: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta.

Hrdlička, M. (2003). *Literární překlad a komunikace*. Praha: ISV nakladatelství.

Hrdlička, M. (1995). *Překladatelské miniatury*. Praha: Univerzita Karlova.

Knittlová, D. (2000). *K teorii i praxi překladu*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Knittlová, D. (1995). *Teorie překladu*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta.

Kufnerová, Z., Poláčková, M., Povejšil, J., Skoumalová, Z., & Straková, V. (1994). *Překládání a čeština*. Praha: H & H.

Levý, J. (2012). *Umění překladu*. Praha: Apostrof.

Munday, J. (2001). *Introducing Translation Studies. Theories and Applications*. Abingdon: Routledge.

Robinson, D. (1997). *Becoming a Translator*. London: Routledge.

Vychodilová, Z. (2013). *Введение в теорию перевода для русистов*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Vysloužilová, E. (1994). *Cvičebnice překladařství a tlumočnictví pro ruštináře*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta.

Žváček, D. (1998). *Úvod do teorie překladu (pro rusisty)*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého.

Боришанская, М. М., Курбакова, М. А. (2014). Об особенностях перевода научного текста. *Известия МГТУ «МАМИ»*, 4 (22), 165–168.

Гарбовский, Н. К. (2007). *Теория перевода*. Москва: Издательство Московского университета.

Slovníky:

<http://www.gramota.ru>

<https://slovníky.lingea.cz/rusko-cesky/>

<https://slovník.seznam.cz>

PŘÍLOHA

Originální text č. 1

SCREENLIFE В ЭПОХУ КАРАНТИНА

М.А. Кронгауз

Высшая школа экономики (Москва, Россия)

Российский государственный гуманитарный университет (Москва, Россия)

Аннотация: Статья посвящена изменениям в русском языке и коммуникации, произошедшим в период распространения коронавируса и введения карантина и режима самоизоляции. С точки зрения влияния пандемии и карантина на жизнь, язык и коммуникацию, можно говорить о полноценной эпохе, четко очерченной в начале. Наиболее чувствительна к внешним факторам лексика, к тому же лексические изменения – самые заметные для носителей языка. В настоящей статье в фокусе внимания находятся не они, однако рассматривается новое словообразовательное гнездо, связанное с техническим прогрессом в области коммуникации. Анализируется заимствование английского слова Zoom, его словообразование на русской почве и развитие семантики. Также отмечается появление целого ряда жестов-касаний со значением приветствия. Основное же внимание уделяется зум-коммуникации, т. е. коммуникации на экране компьютера или иного гаджета. Обсуждается эффективность использования зума для разных типов коммуникации, от бизнес-общения до вечеринок, а также связь эффективности с различными характеристиками коммуникации и ее участников. Вводятся понятия «экранирования», т. е. защиты своего коммуникативного пространства с помощью экрана, и «экранизации», т. е. создания и реализации собственного коммуникативного сценария. Наряду с реальной коммуникацией на экране рассматривается и ее изображение в кино, описываемое термином screenlife. Оценивается устойчивость изменений эпохи коронавируса в будущем.

Ключевые слова: изменения в языке, русский язык, Zoom, период карантина и самоизоляции, коммуникация на экране, screenlife.

Языковые изменения под влиянием внешних факторов

Влияние внешних факторов на язык уже давно стало в лингвистике общим местом. Изменения в культуре, обществе и технологиях влекут за собой изменения в языке, а порой и в коммуникации.

Под пристальным вниманием лингвистов находится язык в периоды глобальных и революционных изменений, но и в другие периоды внешние обстоятельства оказывают давление на язык.

Для русского языка важные исторические изменения в революционный и послереволюционный периоды были достаточно подробно описаны по горячим следам русскими и западными славистами, см.: [Винокур 1925; Карцевский 1923; Селищев 1928; Mazon 1920]. Русскому языку последующих периодов повезло значительно меньше. В СССР эта область практически не развивалась, прежде всего по политическим соображениям. Лишь в 1960-е гг. под руководством М. В. Панова было проведено серьезное исследование русского языка в советском обществе, см.: [Панов 1968]. В США в этот период выходят в свет книги А. и Т. Фесенко, а также Б. Комри и Дж. Стоуна [Фесенко 1955; Comrie, Stone 1978]. И только с началом перестройки в СССР и позже в России снова возникает интерес к исследованию изменений в современном языке. Первые лингвистические монографии, посвященные послеперестроечным изменениям в языке, появились в середине 1990-х гг. [Дуличенко 1994; Земская 1996; Костомаров 1994; Ферм 1994]. В XXI в. обсуждение языковых изменений выходит за пределы научного сообщества и занимает важное место в общественной повестке, и книги на эту тему привлекают широкого читателя, см.: [Кронгауз 2007, 2013; Левонтина 2010, 2015; Фуфаева 2020].

Пандемия и связанный с ней карантин занимают сравнительно небольшое время – заведомо меньше года, – но по влиянию на жизнь, язык и коммуникацию это фактически отдельная эпоха. Исследовать этот период, в том числе с точки зрения лингвистики, еще предстоит, но уже сейчас можно сделать некоторые наблюдения, выявить определенные тенденции и даже предсказать дальнейшее развитие событий. Именно такая попытка и осуществляется в настоящей статье.

В данной статье представлены не результаты последовательного научного исследования, но, скорее, наблюдения над языковыми и коммуникативными тенденциями в эпоху коронавируса, карантина и самоизоляции.

Лексика и невербальный этикет

Наиболее чувствительной к внешним факторам оказывается, как обычно, лексика. К лексическим относятся изменения, связанные с появлением новых слов, новых значений и актуализацией уже существующих слов и значений. Именно эти изменения подробно обсуждаются в бумажных и электронных СМИ¹. Однако не менее важными оказываются и другие изменения, на которые обращают гораздо меньшее внимание. Именно на этом я и сосредоточусь, упомянув лишь одно лексическое изменение. В русском языке появилось и стало активно использоваться слово зум (от англ. Zoom), обозначающее программу для организации видеоконференций, которую разработала компания Zoom Video Communications. Написание этого слова демонстрирует различные стадии освоенности: от Zoom к Зум и далее к зум. Характерно также очень быстрое появление однокоренных слов и выражений с этим словом, отмеченных, в частности, в цитируемом ниже посте в Фейсбуке:

#СловаНедели ЗУМ, ЗУМИТЬ, ЗУМИТЬСЯ – Ещё совсем недавно немногие знали, что такое Zoom – сервис для проведения видеоконференций. Но после перевода многих сотрудников на удалённую работу, а школьников – на дистанционное обучение о «зуме» узнала вся страна. А у слова «зум» появилось большое количество однокоренных производных, – заметили участники ФБ-группы «Словарь перемен». Вот лишь некоторые из них: «Мне пора зумиться, мы отзумились», – говорят школьники, имея в виду дистанционные уроки. «Обзумить» – записать видеоконференцию. «Беззумие» – когда у пользователя нет этого сервиса или когда связь прерывается во время конференции. Не обошлось и без забавных вариаций: «зум на зум не по- падает» или «горе от зума» (Facebook. Эхо Москвы: «Говорим по-русски». 4.04.2020).

Здесь важно отметить, что для глаголов связь с конкретной программой ослаблена, т. е. зумить и зумиться можно не только с помощью программы Zoom. Такой же путь прошли, в частности, и такие глаголы, как ксерокопировать (ксерить) и гуглить,

оторвавшись от названия конкретной компании. К словообразовательному гнезду с этим корнем следует добавить заимствование зумбомбинг и образованные в русском языке зум-вечеринку, зум-встречу и под.

Фактически этот корень стал обозначать относительно новый тип общения на экране компьютера или другого гаджета, который заслуживает пристального внимания исследователей вербальной и невербальной коммуникации. Прежде чем перейти к обсуждению зум-коммуникации, сделаю несколько замечаний по поводу невербального речевого этикета в обычной коммуникации.

Нельзя не отметить почти мгновенное появление новых этикетных жестов приветствия как ответ на необходимость соблюдения социальной дистанции и сохранения чистоты рук. Вместо традиционных рукопожатий, объятий, поцелуев появилась целая россыпь жестов-касаний, часть из которых можно оценить как иронические или пародийные, часть – как вполне нейтральные, используемые даже в официальных ситуациях. Ограничусь перечислением (по-видимому, неполным) этих жестов: касание внутренними частями стоп, касание локтями при согнутых руках, касание внешней стороной согнутой руки, касание сжатыми кулаками. Нужно подчеркнуть творческий и игровой характер этих жестов, демонстрирующих одновременно и соблюдение социальных норм и защитных мер, и, с другой стороны, преодоление разобщенности и социальной дистанции.

Коммуникация на экране: экранирование и экранизация

Итак, наибольшие изменения затронули не наш язык, а саму коммуникацию. Большая часть нашего общения переместилась на экран компьютера. Самым активным инструментом стал Zoom, который используется наряду с мессенджерами, Скайпом и т. п. Это слово, как уже сказано, заимствовано в русский язык, где породило целый ряд словообразовательных коррелятов и расширило значение (в первую очередь это касается глаголов).

Сферы применения программы чрезвычайно разнообразны. Зум используется в бизнесе (и вообще для служебных целей), образовании, политике, развлечениях. В служебной сфере с помощью зума можно проводить совещания, заседания, собрания. В образовательной сфере он используется для лекций, семинаров, уроков.

В политической сфере с его помощью проводятся дебаты. Наконец, в сфере развлечений зум обеспечивает вечеринки, дни рождения, дружеские встречи.

Коммуникация в зуме отличается от обычной коммуникации несколькими принципиальными чертами. Во-первых, она происходит на плоскости, и визуально нам доступно лишь лицо собеседника (при включенной камере). Таким образом, мы можем говорить о визуальной проекции участников коммуникации на плоскость, что, в частности, означает невозможность строго определить направление взгляда. Во-вторых, зум приводит к смешению пространств. В процессе коммуникации на экране ее участники одновременно находятся в различных пространствах: в частном и в публичном. Условно говоря, лицо находится в публичном пространстве, на лекции или на совещании, а тело – в частном пространстве, например дома.

В телевизионной передаче «Вечерний Ургант» обе эти характеристики обыгрываются в юмористическом ключе. В выпуске от 12 мая 2020 г. в гости к Ивану Урганту приходят актеры сериала «Безумие» (в названии используется каламбур с амбивалентным разложением этого слова, при одном из которых снова появляется корень зум) – Кристина Асмус и Александр Молочников. Асмус в начале передачи ведет себя странно, поскольку, находясь рядом с Ургантом, общается с ним через зум. Она держит в руках планшет, просит Урганта не смотреть непосредственно на нее, а только через экран, и утверждает, что ей так комфортнее. А Молочников на вопрос, комфортно ли ему, отвечает, что да, но он бы только снял штаны. Возможность официального общения «без штанов» стала предметом многочисленных шуток и карикатур.

Очевидно, что эти характеристики коммуникации по зуму могут рассматриваться как преимущество, условия, предоставляющие коммуниканту дополнительный комфорт.

Зум дает возможность участнику в различной степени выпасть или выключиться из общения различными способами: смотреть на что угодно, получать дополнительную или просто постороннюю информацию и даже выключать микрофон и камеру. Участника коммуникации трудно или невозможно контролировать.

Использование экрана предоставляет, с одной стороны, защиту от остальных коммуникантов, а с другой – средства приукрашивания себя и пространства, в котором мы находимся: можно выбирать фон, ракурс и т. п. Таким образом, можно говорить об «экранировании», т. е. защите себя и своего частного коммуникативного пространства, и своего рода «экранизации» жизни и коммуникации, т. е. создании и реализации собственного коммуникативного сценария. Мы скрываем то, что не хотим демонстрировать, и приукрашиваем то, что хотим показать.

Однако надо понимать, что комфорт и удобство одного участника могут привести к неудобству и дискомфорту других коммуникантов. При обсуждении зума в Фейсбуке тема выключенных камер нередко вызывает дискуссии. Так, одна преподавательница в посте от 8 мая 2020 г. утверждает, что ей мешают читать лекцию черные квадраты на экране, но она не готова нарушать частные границы и просить студентов включить камеры. Другая же возражает, что не готова терпеть коммуникативный дискомфорт и перед занятиями всегда требует включить камеры. Вот пост и несколько реплик этого диалога (имя и фамилия сокращены до инициалов):

ЕВ: А вам тоже кажется не очень комфортным, когда ты перед студентами в ЗУМ – с включенной камерой, а студент – с выключенной? вас тоже утомляет чтение лекций, а особенно – проведение семинара – своему изображению в квадратике?

С другой стороны – это, конечно, неплохой тренинг, духовная практика почти... Но смущает, что ты даже не имеешь права попросить собеседника – показаться, поскольку чужие личные границы – святы.

ГЮ: А чего это не имеешь? Я прошу всех, кто не в тижаме, включить камеру – и они включают. То есть у меня всегда две трети студентов с лицами.

ЕВ: А я вот не могу, стесняюсь о таком просить:(

Чувствую себя не вправе. Потому что если проигнорируют, то это покажет мою слабость. Лицо терять недопустимо.

ГЮ: Как странно – совершенно естественная же просьба.

ЕВ: <...> которая, увы, исходит от человека, наделенного властью. Такая просьба, увы, не воспринимается как естественная. Я очень трепетно отношусь к студентам. Причем не для взаимности. Это часть профессии. Ответного отношения не жду, но когда взаимно – ценю и очень благодарна.

ГЮ: Какая непостижимая для меня жертвенность. Почему их комфорт настолько важнее твоего? Для меня это всегда честная сделка, где комфортно по возможности должно быть обеим сторонам (Facebook. 8.05.2020).

Еще одно важное свойство зума состоит в том, что переключение реплик и другие коммуникативные реакции в экранном общении замедлены по сравнению с общением традиционным. Таким образом, зум упорядочивает и дисциплинирует коммуникацию, но довольно затрудняет живое общение, в частности наложением реплик нескольких участников. Зум делает коммуникацию более дискретной, что приводит к интересным последствиям. Например, политические дебаты становятся более упорядоченными, собеседники не перебивают друг друга (модератор просто выключает микрофоны): слушать и понимать их становится легче, но элементы развлекательности исчезают. Открытые публичные лекции в зуме с добровольными и, значит, мотивированными участниками, как правило, проходят не менее успешно, чем оффлайн, хотя удержать внимание слушателей сложнее. Уроки же в школе по зуму – особенно с младшими школьниками – часто терпят фиаско, поскольку коммуникативный контакт теряется очень легко, и восстановить его не всегда удается. Почти никаких потерь не происходит при переносе в зум деловых совещаний.

Наименее удачным следует признать использование зума для развлекательного общения. Зум-вечеринки, успевшие стать модными в начале карантина, постепенно сошли на нет. Если весной дни рождения по зуму вошли в моду, то уже летом они стали проводиться всё реже.

Исследование коммуникативной эффективности, безусловно, станет одной из важных задач, но уже сейчас можно сказать, что есть виды коммуникации, легко переносимые на экран (лекция с мотивированными участниками), а есть – практически не переносимые (общение с маленькими детьми или шумный бурный

разговор). Некоторые виды коммуникации зум улучшает (политическая или научная дискуссия), а некоторые – портит (застольная беседа или игровая коммуникация).

Screenlife в кино и не только

Искусство, в данном случае речь идет об искусстве кино, почти не отстает от реальности.

Совсем недавно появился новый киноформат, в котором всё действие фильма разворачивается на экранах компьютеров, телефонов и других гаджетов. Герои почти не отходят от клавиатуры, общаются в мессенджерах и Скайпе, ищут информацию в браузере. Зритель воспринимает персонажей и действие через экраны устройств и никак иначе.

Для обозначения этого киноформата был предложен термин screenlife (англ., букв. «жизнь на экране» или «экранная жизнь»). Термин придумал Тимур Бекмамбетов, продюсер и основатель кинокомпании Bazelevs, которая занимается продвижением screenlife-фильмов. Словосочетание «экранная жизнь» отлично отражает суть подобных картин.

Первые такие фильмы появились за несколько лет до наступления пандемии: «Убрать из друзей» (2015), «Профайл» (2018), «Поиск» (2018).

Однако именно 2020 г. стал переломным для этого формата. В России появилось сразу несколько скринлайф-сериалов, профессиональных и любительских, о жизни в карантине: «Все вместе» Виктории Кравченко (8 серий), «Безопасные связи» Константина Богомолова (8 серий), «Безумие» Александра Молочникова (8 серий), «Окаянные дни» Семена Слепакова (он один из продюсеров и сценаристов, 10 серий). Причины у популярности этого жанра в 2020 г. две. Во-первых, эти сериалы отражают карантинную жизнь, характерную для этого года. Во-вторых, снимать их можно – в отличие от традиционных форматов – практически не нарушая режим карантина и самоизоляции.

Screenlife, безусловно, перспективный жанр, но поток сериалов выявил и определенные проблемы: жизнь на экране оказалась в значительной степени однообразной, особенно когда речь идет о жизни в карантине. Проекция жизни

на плоскость всё же менее интересна, чем трехмерная жизнь. В любом случае следует отметить удачность термина *screenlife*, подходящего не только для киноформата или киножанра, но и для самой жизни в эпоху карантина или, по крайней мере, коммуникации в эту эпоху. Чтобы избежать нежелательного дублирования терминов в двух разных терминологических системах, можно говорить не о *screenlife*, но о *screencommunication*.

Заключение

В заключение нужно сделать несколько прогнозов, касающихся устойчивости произошедших в эпоху карантина изменений в коммуникации. Очевидно, что карантинный опыт коммуникации будет сохранен и распространен. Этот опыт основан, в частности, на техническом прогрессе, достигнутом в этот период. И многие крупные компании, и многие университеты частично переходят на работу в онлайн-формат. Это, в свою очередь, означает дальнейшее развитие технических средств и программ, обеспечивающих коммуникацию на экране.

Эпоха коронавируса и карантина не только отразилась в некотором количестве новых слов и значений, она революционным образом изменила нашу коммуникацию так, что возвращение на предыдущий уровень стало невозможным.

Список литературы

Винокур Г. О. Культура языка. М., 1925. 216 с.

Дуличенко А. Д. Русский язык конца XX столетия. München, 1994. 359 с.

Земская 1996 – Русский язык конца XX столетия (1985–1995) / ред. Е.А. Земская. М.: Языки русской культуры, 1996. 473 с.

Карцевский С. И. Язык, война и революция. Берлин: Рус. универсальное изд-во, 1923. 72 с.

Костомаров В. Г. Языковой вкус эпохи: из наблюдений над языком современных массмедиа. М.: Педагогика-пресс, 1994. 247 с.

Кронгауз М. А. Самоучитель албанского. М.: АСТ, 2013. 412 с.

Кронгауз М. А. Русский язык на грани нервного срыва. М., 2007. 145 с.

Левонтина И. Б. О чем речь. М.: АСТ, 2015. 516 с.

Левонтина И. Б. Русский со словарем. М.: Азбуковник, 2010. 364 с.

Панов 1968 – Русский язык и советское общество: социолингвист. исслед.: в 4 кн. / под ред. М. В. Панова. М.: Наука, 1968. Кн. 1: Лексика современного русского литературного языка. 184 с.; Кн. 2: Словообразование современного русского литературного языка. 299 с.; Кн. 3: Морфология и синтаксис современного русского литературного языка. 367 с.; Кн. 4: Фонетика современного русского литературного языка. Народные говоры. 212 с.

Селищев А. М. Язык революционной эпохи: из наблюдений над русским языком последних лет (1917–1926). М.: Работник просвещения, 1928. 248 с.

Ферм Л. Особенности развития русской лексики в новейший период (на материале газет). Uppsala, 1994. 236 с.

Фесенко А. и Т. Русский язык при Советах. Нью-Йорк, 1955. 222 с.

Фуфаева И. В. Как называются женщины. Феминитивы: история, устройство, конкуренция. М., 2020. 304 с.

Originální text č. 2

Во власти слов

Большинство людей даже не представляют, в каких сложных, а порой интимных отношениях они находятся со словами родного языка. Иногда любовь или нелюбовь к слову сугубо индивидуальны, и чтобы объяснить их, придется залезать в подсознание или искать какую-нибудь психологическую травму в детстве. Вот я написал слово *сугубо* и внутренне поежился. Чем-то оно не по душе мне, а чем — объяснить не могу. Может быть, тем, что звучанием напоминает *суккуба*, а может быть... Впрочем, не стоит заниматься публичным самоанализом, лучше честно признаться, что все мы находимся во власти слов.

Некоторые лингвистические симпатии и антипатии носят гораздо более общий и регулярный характер. Мной был проведен эксперимент по выявлению любимых и нелюбимых слов, результаты которого были частично опубликованы в журнале «Власть» в 2005 году. Журнал к тому же помог мне, опросив многих известных людей: политиков, бизнесменов, деятелей шоу-бизнеса и т.д. Многие слова — герои всех предыдущих глав — были использованы в этом эксперименте и, действительно, вызвали у людей сильную реакцию.

Можно выделить группы и даже целые пласты слов, вызывающих у большинства людей разнообразные, иногда довольно сильные эмоции. Интересно, что то или иное отношение к такой группе слов оказывается важной характеристикой самого человека.

Скажем, любовь или нелюбовь к крепкому словцу делит человечество на два противоборствующих класса и кое-что говорит нам о характере, темпераменте, воспитании и т.д. конкретного человека. Да и вообще, наше отношение к другим людям формируется не только «по одежке и уму», но и по тому, как они говорят, в частности, какие слова используют. Одно единственное слово — например, грубое или неграмотное (или, наоборот, «слишком умное») — может вызвать отторжение и заранее испортить общение.

Сегодня в русском языке таких «групп риска» довольно много. Связано это с тем, что за последние 10—15 лет наш лексикон изменился очень сильно. У одних людей

эти изменения вызывают резкое неприятие и вообще оцениваются ими как порча языка. Для других же новые слова кажутся интересными игрушками, с помощью которых можно сделать свою речь более эмоциональной, более яркой, наконец, более модной. Часто отношение к «лексическим новинкам» определяется возрастом, грамотностью, профессией или, шире, социальным положением. У слов, как и у людей, есть свой характер, своя популярность, свой престиж. Современная же русская речь является смешением всего, что только существует в языке (в том числе и того, что ранее существовало на глубокой периферии).

Итак, что же за группы слов вызывают особое к себе отношение?

Прежде всего, это заимствования. Заимствований в русском языке всегда было много, но сейчас они хлынули таким потоком, что часто даже затрудняют понимание текста. Особое раздражение вызывают «избыточные» заимствования, то есть, когда заимствование дублирует по смыслу уже существующее в русском языке слово (иногда при этом заимствованное ранее и из другого языка). Чаще всего это модные слова типа *комьюнити* (вместо *сообщество*), *интервью* (в новом значении вместо *собеседования*), *лофт* (вместо *чердака*) и т.д. Самым известным примером такого рода является, пожалуй, *консенсус*, по значению совпадающий с русским словом *согласие*. Его короткое воцарение в русском языке было связано как раз с помянутыми выше сложными отношениями, а именно — загадочной любовью к нему Михаила Сергеевича Горбачева. К месту и не к месту мы пытались «достигнуть консенсуса», кончилось же все тем, что слово практически исчезло из нашей речи. Напротив, некоторые заимствования остаются, и раздраженным носителям языка приходится с этим смириться. Так, трудно вообразить себе современный мир без *презентаций*, несмотря на существование почти полного синонима — слова *представление*.

Мода, как известно, вызывает одновременно и притяжение, и раздражение. Кто-то такие слова не любит, кто-то любит и употребляет к месту и не к месту, а кто-то не любит, но все равно употребляет, потому что модно!

Заимствование лишь способ проникновения слова в язык, важно же рассмотреть разные тематические пласты лексики. Так, заимствованиями полны, например, современные жаргоны, среди которых главную роль играют сейчас молодежный

(сленг), «бандитский», или криминальный, а также некоторые профессиональные (компьютерный, экономический, политический, спортивный и некоторые другие).

Особенно интересно отношение к криминальной лексике типа *наезд*, *беспредел*, *отморозок*, *крыша*, *стрелка*, *кинуть*, *мочить* и т. д. (здесь, кстати, почти нет заимствований). Многие люди, выражая недовольство распространением этих слов, на самом деле активно их используют. Причины мной уже назывались. Во-первых, криминализация общества, так что некоторые ситуации адекватно описываются с помощью именно этой лексики. Во-вторых, их эмоциональность и, выражаясь этим же языком, «крутость». Короче говоря, многие из этих слов проникли уже не только в обычную речь, но и в речь официальных лиц, и даже официальные документы.

Безусловно, эмоциональным является и молодежный жаргон. Слова из сленга часто ничего кроме эмоциональной оценки и не выражают: *отстой*, *кул*, *прикольно*, *супер*, *классно*, *атомно* и т.п. Особое отторжение у людей постарше вызывает междометие *вау*, заимствованное из английского языка и выражающее неподдельный и внезапный восторг. Как же неподдельный восторг можно выражать только что заимствованным и потому неестественным словом? — недоумевают старшие товарищи. Вау! Сами удивляемся, — отвечает молодежь.

Очень близка к молодежному жаргону и гламурная лексика: *культовый*, *кастинг*, *эсклюзивный*, *стильный*, *элитный* и др. Само слово *гламур* вызывает противоречивые чувства, но похоже, что без него не обойтись. Речь идет об особой культуре, создаваемой глянцевыми, или гламурными, журналами, об особом идеальном мире, населенном «правильными» юношами и девушками, посещающими «правильные» места в «правильной» одежде, *рассекающими* на «правильных» авто, — и так до бесконечности. Провести четкую грань между молодежным и гламурным жаргоном невозможно, то же *вау*, очевидно, относится и к гламурному миру.

Гламурный язык во многом наследует традиции словаря людоедки Элочки и отчасти языка приказчиков (галантерейного языка), главным принципом которого было «сделать (точнее, сказать) красиво». А вот функционально гламурная лексика, по существу, заняла место советских идеологических слов и с той же степенью

агрессивности внедряется в общественное сознание. У многих она вызывает раздражение как агрессивностью, так и искусственностью, но при поддержке соответствующей прессы остается модной.

На нашу сегодняшнюю речь оказывают влияние и различные профессиональные жаргоны — политический, экономический, компьютерный и другие. Особо надо отметить огромное количество новых профессий. Пожалуй, к *рекламщикам* и *тиарщикам* уже привыкли. К *риэлторам* и *криэйторам* тоже, хотя и пишут их по-разному. А вот *акаунт-*, *сейлз-* и прочие *менеджеры* беспокоят (и раздражают), слишком уж их много. Недаром же, правда только в качестве иронической игры, появился уродливый аналог — *манасер*.

Кстати, игровая характеристика слова тоже вносит свой вклад в то, как — положительно или отрицательно — мы его воспринимаем. Очень много игры в компьютерном жаргоне, который в действительности распадается на несколько разных явлений. Одно дело — названия технических приспособлений или просто новые понятия, например *интернет*, *сидюшник*, *драйвер*, *хомяк*, *юзер*, *мыло*. И совсем другое — видоизменения нашего языка в интернет-коммуникации. В последнее время активно обсуждается «новая орфография» в Живом журнале (например, уже классическое *аффттар жжжот*, *пеши исчо*), которая, конечно же, вызывает сильные эмоции с разными знаками.

Напротив, слишком серьезны жаргонизмы и термины (их не всегда удается различить) из области политики и экономики: *брифинги* и *саммиты*, *дефолты* и *монетизации* и прочее. «Умные» слова так же, как «смешные и глупые», могут вызвать активное неприятие, но по несколько иным причинам. Они часто затрудняют понимание текста, а иногда просто-напросто маскируют отсутствие смысла.

Эмоциональная реакция, о которой говорится, вызвана в первую очередь смешением нового и старого, языкового центра и периферии. Жаргоны и заимствования существовали всегда, и всегда пуристы возмущались новыми явлениями в языке, воспринимая это новое как порчу. Так, главными врагами были когда-то и заимствованное слово *бизнесмен* (ведь есть же русское *предприниматель*), и просторечное прощание *пока*, и многие другие. Но ведь,

несмотря ни на что, эти слова остались в русском языке, и к ним постепенно привыкли.

Сейчас, правда, ситуация иная: новых слов слишком много и при этом они проникают повсюду, так что, действительно, размываются границы литературного языка. И это пугает и раздражает людей, к этому языку привыкших. Естественно, что отношение к изменениям в языке связано с возрастом. Молодые люди (моложе 25 лет) выросли в период этих изменений и воспринимают их как естественное развитие языка, то есть часто просто не замечают их (это показывают различные тесты и опросы). В частности, многие молодые люди плохо понимают языковую игру, построенную на смешении стилей, что было так характерно для андеграундной литературы советского периода. Люди постарше реагируют на изменения по-разному, в зависимости от собственного характера и темперамента. Консерваторы и пуристы, например, такой «порчей» активно возмущаются. Можно сказать, что к традиционному конфликту отцов и детей добавился еще и языковой разрыв.

Возможно ли национальное примирение на почве языка? Безусловно, да, поскольку эпоха больших изменений скоро завершится, и острота противостояния старого и нового, знакомого и незнакомого пройдет. Но отношение к слову все равно никогда не будет единым. Останутся такие вечные возбудители эмоций, как брань, канцелярит («чиновничий жаргон») или, например, слова-паразиты (без них, как я уже писал, не обходится ни один язык, потому что на самом деле никакие они не паразиты). И здесь надо сказать следующее. Эмоциональное отношение к словам, в том числе и негативное, свидетельствует только об одном — об интересе к языку. Лингвистическая же рефлексия в широком смысле — один из важнейших процессов, который связывает народ и язык и — по крайней мере, отчасти — определяет развитие последнего.

Originální text č. 3

Конкуренция и взаимодействие языков: социолингвистический подход

М. А. Кронгауз

Монография Мамеда Джакыповича Тагаева посвящена социолингвистическому сопоставлению бытования и функционирования русского и киргизского языков в Киргизской Республике (Кыргызстане). Рассмотрение именно двух языков — официального (русского) и государственного (киргизского) — обеспечивает полноту и стереоскопичность лингвистической картины.

Очевидно, что на постсоветском пространстве в каждом из государств сложилась особая языковая ситуация. В отличие от подавляющего большинства стран постсоветского пространства, в Киргизии русский язык имеет особый статус, но не государственного языка, как в Беларуси, а официального. Противопоставление официального и государственного языков может принимать различные формы; разъяснению этого противопоставления посвящена, по существу, первая глава монографии — «Языковое сообщество Кыргызстана» (с. 14—42). Важность русского языка подчеркивается тем, что 59,4% населения в возрасте 15 лет и старше активно используют два языка и более. Разрыв с третьим по значимости языком — узбекским — велик: на нем общаются 3,7 % населения в возрасте 15 лет и старше. Это, с одной стороны, означает устойчивость позиции русского языка, а с другой — обострение его конкуренции с государственным языком страны, киргизским. Вот что пишет по этому поводу М. Дж. Тагаев:

В Основном Законе Кыргызстана заложена правовая основа для равноправного функционирования киргизского и русского языков. Однако этот юридический акт не привел к тому, что два языка стали гармонично функционировать и взаимодействовать, а все жители Кыргызстана стали двуязычными. Скорее, наоборот, их конституционное признание создало новые коллизии во взаимоотношениях языков, стало правовым основанием для обострения отношений и возникновения соперничества между ними, привело к стремлению вытеснить соседствующий язык из сферы его традиционного бытования (с. 18).

Активную позицию, отмечает автор монографии, занимает именно киргизский язык, продвигаемый как символ государства, как способ выражения национально-культурной самобытности киргизского народа. Такое противопоставление деклараций и реально складывающейся практики в области языковой политики, к сожалению, в целом характерно для постсоветского пространства.

Отношения между языками рассматриваются в первой главе в историческом контексте. М. Дж. Тагаев касается различных тенденций языкового строительства в разные периоды советской эпохи.

Во второй главе «Межъязыковые коллизии и проблемы безопасности Кыргызстана» (с. 43—68) тема взаимодействия языков исследуется на разных уровнях, в том числе на уровне отдельных слов. Особый интерес представляет лингвистический конфликт, связанный с названиями страны, языка и народа. В русских текстах, публикуемых в Киргизии, предпочитают варианты «Кыргызстан» (и производное от него «кыргызстанец»), «кыргыз» и «кыргызский». Последние два россиянам вовсе не знакомы. М. Дж. Тагаев, используя название страны «Кыргыз-стан», все-таки предпочитает традиционное русское написание «киргиз» и «киргизский», обосновывая это лингвистическими аргументами. Интерес представляет и противопоставление слов «кыргыз» и «киргиз», существующее в Киргизии. Вот как описывает его автор монографии:

История со словами «кыргыз» и «киргиз» не ограничилась орфографическими предписаниями. Она получила продолжение на социальном уровне, закрепив за каждым из них разные понятия. В сознании национал-патриотической части общества эти выражения дифференцировали и легли в основу выстраивания оппозиции из обозначившихся социальных групп «кыргыз» и «киргиз». Слово «кыргыз» призвано было подчеркнуть индивидуальность и самобытность «истинного» киргиза, в то время как «киргиз» ассоциируется, как правило, с языковой личностью, для которой русский язык практически стал родным, а окружающий мир воспринимается и оценивается ею через призму русской культуры. <...> Между этими слоями общества уже вызревают семена противоречий и возможных конфликтов (с. 44).

Данное семантическое противопоставление, довольно неожиданное для носителей русского языка, живущих не в Киргизии, представляет собой яркий пример воздействия социолингвистических механизмов на лексическую систему языка.

В этой же главе анализируется дисбаланс в функционировании двух основных языков Киргизии и отмечается, что его причины кроются как в политике, так и в социально-экономическом устройстве страны. В конце второй главы автор дает практические рекомендации по укреплению позиций киргизского языка, которые можно и нужно реализовать, учитывая ряд принципиальных обстоятельств. Например, М. Дж. Тагаев считает приоритетным направлением развития киргизского языка «утилитарно-прагматические сферы, связанные с обеспечением непосредственной жизнедеятельности людей, независимо от их национальной принадлежности» (с. 68).

Третья глава монографии «Языковое существование кыргызстанцев» (с. 69—141) имеет совершенно другой характер. В ней рассматриваются, прежде всего, образы мира, лингвокультурные типажи и другие компоненты концептуальной сферы, что приводит к отходу от изначальной социолингвистической направленности исследования. Тем не менее безусловный социолингвистический интерес представляет анализ понятий «кыргыз» и «киргиз», выделяемых на основании отношения той или иной группы жителей страны к билингвизму. Автор отмечает, что существование лингвокультурных типажей оказывается не только лингвистической, но и глубоко социальной проблемой. Оно ведет к расслоению общества на социальные группы, имеющие ярко выраженные различия в языке, культуре и ментальности.

В четвертой главе «Киргизский и русский языки в образовательном и коммуникативном пространстве» (с. 142—198) М. Дж. Тагаев снова возвращается в русло социолингвистики. Анализ образовательного пространства следует считать во многом ключевым для определения положения языка в обществе и для построения прогноза его будущего. Автор называет проблемы, связанные с преподаванием русского языка в Киргизии, особенно вне столицы и крупных городов:

Основная масса выпускников не имеет навыков продуктивной русской речи, обладая в лучшем случае знаниевыми компетенциями о дискурсивно-логическом устройстве русского языка. Отсутствие русской речевой среды в сельской местности делает невостребованными знания и навыки по русскому языку.

Однако далее отмечается:

Иной статус обретает русский язык для многих выпускников нерусских школ после завершения школьного образования. Стоя перед дилеммой выбора жизненного пути, они остро ощущают дефицит знаний по русскому языку и русской культуре. Оказавшись в столице страны, где социально-экономическая жизнь проходит в основном на русском языке, бывшие школьники, чтобы стать успешными, стараются общаться на русском языке.

М. Дж. Тагаев также обращает внимание на то, что рекламная деятельность в Киргизии более чем на 90% осуществляется на русском языке. Отсюда понятно, что образовательное пространство должно рассматриваться в контексте окружающего коммуникативного пространства, предоставляющего стимулы для изучения языка или, напротив, демотивирующего.

Безусловный интерес представляет также взаимодействие и конкуренция русского и киргизского языков в сфере административно-управленческого дискурса. Автор пытается определить условия, необходимые для расширения сферы бытования государственного языка. На сегодняшний день киргизский язык в качестве государственного выполняет две основные функции: является символом нации и государства, связанным с интеграцией титульной нации и других народов Киргизии, а также используется в сферах государственного управления, обучения и судопроизводства. Эта вторая функция, строго говоря, и представляет собой функцию государственного языка.

В последней, пятой главе «Диалог языков и культур как основа формирования гармоничного языкового сообщества и языковой личности» (с. 199—224) автор обращается к перспективам совместного бытования различных языков на территории Киргизии. Среди них рассматриваются (в числе прочих) английский,

турецкий, китайский и даже корейский языки. Очевидно, что поддержка каждого из них связана с определенными политическими тенденциями и борьбой за экономическое и идеологическое влияние. Отмечается также усиление воздействия религиозных организаций. В монографии рассматриваются проекты продвижения разных языковых стратегий, имевших и не имевших успеха при реализации. В заключение еще раз отмечается важность образовательного пространства. М. Дж. Тагаев пишет:

...дошкольное воспитание и школьное образование средствами двух или нескольких языков может рассматриваться как путь формирования билингвальной языковой личности и способ создания гармоничного языкового сообщества (с. 224).

Очевидно, что опыт сопоставительного социолингвистического описания двух языков имеет значительную ценность для понимания как микро-, так и макролингвистических процессов.

Особо следует отметить объективную и неангажированную позицию автора, не пытающегося поддержать один из конкурирующих языков за счет другого. Следует признать, что, находясь внутри социолингвистического процесса, сделать это не так-то просто.

ANOTACE

Jméno a příjmení autora: Nikol Rozsypálková

Jméno a příjmení vedoucího práce: Mgr. Olga Čadajeva, Ph.D.

Název katedry a fakulty: Katedra slavistiky, Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci

Název bakalářské práce: Komentovaný překlad odborných textů z oblasti lingvistiky s jejich následnou komparací

Počet použitých zdrojů: 25

Klíčová slova: odborný text, překlad, překladatelské transformace, terminologie, komparace, překladatelský komentář, lingvistika, analýza, M. A. Krongauz, ruský jazyk

Charakteristika práce: Tato bakalářská práce je věnována komentovanému překladu odborných textů z oblasti lingvistiky a jejich následnému porovnání. Práce je rozdělena na dvě hlavní části, a to teoretickou a praktickou. Teoretická část podává informace k překladu a odbornému stylu, a zároveň slouží jako podklad pro vypracování praktické části. Hlavním cílem praktické části je vypracování komparativní části a překladového komentáře. Na konci práce je uveden seznam literatury, která byla při psaní práce použita.

ANNOTATION

First and last name of the author: Nikol Rozsypálková

Leader: Mgr. Olga Čadajeva, Ph.D.

Name of the department and the faculty: Department of Slavonic Studies, Faculty of Arts, Palacký University in Olomouc

Title of the bachelor thesis: Translation of Linguistic Texts with a Translation Commentary and Their Comparison

Number of used sources: 25

Key words: professional text, translation, translation transformations, terminology, comparison, translation annotation, linguistic, analysis, M. A. Krongauz, Russian language

Characteristic: This bachelor thesis deals with an annotated translation of professional linguistic texts with their subsequent comparison. The thesis is divided into two main parts – theoretical and practical. The theoretical part gives information about translation process, about professional texts and is used as a basis for the practical part. The main goal of the practical part is to make a comparison and a translation annotation. At the end of the thesis is a list of used literature.